

KARL MARX

ÜCRETLİ EMEK
VE
SERMAYE

ÜCRET FİYAT
VE KAR

[GİRİŞ]

Yurttaşlar,

Esas konuya girmezden önce, giriş niteliğinde birkaç gözlemde bulunmama izin veriniz.

Şu anda, bütün Kıta üzerinde, gerçek bir grev salgını hüküm sürüyor ve her yanda, büyük haykırıışlarla, ücretlerin artırılması isteniyor. Bu sorun kongremizde ele alınacaktır. [\[23\]](#) Uluslararası Birliğin başında olarak sizlerin, bu çok önemli sorun konusunda bir görüşe sahip olmanız gerekir. Ben kendi hesabıma, sabrınızı çetin bir sınavdan geçirmek pahasına da olsa, konuyu derinlemesine işlemeyi ödev sayıyorum.

Yurttaş Weston'la ilgili olarak, giriş niteliğinde bir başka şeye daha değinmeliyim. Kendisi, işçiler arasında hiç de tutulmadığını bildiği, ama onların yararına saydığı görüşleri (sayfa 37) yalnızca önermekle kalmadı, açıkça savundu da. Böylesi manevi cesaret örneklerine hepimiz ancak büyük bir saygı duymalıyız. Konuşmamın cilasız üslubuna karşın, sonunda, savında bana temel fikir gibi görünen noktada, kendisiyle görüş birliği içinde olduğumu, ama bu fikri, şu andaki biçimiyle, teorik bakımdan yanlış, pratik bakımdan ise tehlikeli bulduğumu göreceğini umarım.

Ve şimdi konuma geliyorum.

I. [ÜRETİM VE ÜCRET]

Yurttaş Weston'ın savı, esas olarak, iki varsayıma dayanıyor: 1° *ulusal üretimin miktarı değişmeyen bir şeydir*, ya da matematikçilerin dedikleri gibi, *sabit* bir nicelik ya da büyüklüktür; 2° *gerçek ücret miktarı*, yani satın alabileceği meta miktarıyla ölçülen ücret, *değişmeyen* bir miktar, *sabit* bir büyüklüktür.

Oysa, birinci iddia açıkça yanlıştır. Göreceksiniz ki, üretimin değeri ve niceliği yıldan yıla büyür, ulusal emeğin üretici güçleri çoğalır, ve bu büyüyen üretimin dolaşımı için gerekli para tutarı da sürekli olarak değişir. Yıl sonu için, ve birbirleriyle kıyaslanan başka başka yıllar için geçerli olan, yılın her ortalama günü için de geçerlidir. Ulusal üretimin niceliği ya da büyüklüğü sürekli olarak değişir. Bu, *sabit* bir büyüklük değildir, *değişken* bir büyüklüktür, ve nüfustaki değişmeler bir yana bırakılırsa, *sermaye birikiminin* ve *emeğin üretici gücünün* durmadan değişmesi nedeniyle başka türlü de olamaz. Şurası kesinlikle doğrudur ki, eğer *ücretlerin genel oranında* ani bir *yükselme* olsaydı, sonraki etkileri ne olursa olsun, bu yükselme, *kendiliğinden*, üretimin miktarını *hemen* değiştirmeyecekti. Her şeyden önce, mevcut durum ve koşullardan yola çıkacaktı. Ama eğer ulusal üretim, ücretler yükselmezden *önce* *sabit* olmayıp, *değişken* idiyse, ücretlerin yükselmesinden *sonra* da sabit değil, *değişken* olmaya devam edecektir.

Ama varsayalım ki, ulusal üretimin miktarı *değişken* değil, *değişmez* olsun. O zaman bile, dostumuz Weston'ın, mantıki bir tündengelim olarak baktığı şey, dayanıksız basit bir iddia olarak kalırdı. Elimde belirli bir sayı, diyelim (sayfa 38) ki 8 sayısı varsa, bu sayının mutlak sınırları, bu

sayıyı oluşturan parçaların kendi *görelî* sınırlarını değiştirmelerine engel değildir. Kârlar 6, ücretler de 2 ise, ücretler 6'ya yükselebilir, kârlar da 2'ye düşebilir, gene de toplam miktar 8 olarak kalır. Böylece, üretim miktarının sabit olması, hiç bir biçimde, ücret miktarının da sabit olduğunu tanıtlamaz. Şu halde, dostumuz Weston, bu sabitliği nasıl tanıtlıyor? Sadece iddia ederek.

Ama onun iddiasını doğru kabul etseydik bile, bu, iki ayrı yönde işleyecekti, oysa Weston onu yalnızca tek bir yönde işletiyor. Eğer ücret miktarı değişmeyen bir büyüklükse, bu büyüklük ne artırılabilir, ne de azaltılabilir. Bu durumda işçilerin geçici bir ücret artışı koparmaları aptallıksa, bu durumda, kapitalistlerin de geçici bir ücret düşüşünü kabul ettirmeye kalkışmaları da daha az aptalca değildir. Weston dostumuz bazı durumlarda işçilerin ücret artışları *koparabildiklerini* yadsımıyor, ama ücret miktarı doğal olarak sabit olduğundan, buna bir karşı-tepki olacaktır. Öte yandan, o, kapitalistlerin, ücretleri *düşürebildiklerini* ve fiilen bu yolda durmadan çaba harcadıklarını da biliyor. Ücretlerin değişmezliği ilkesi gereğince, birinci durumda olduğu kadar bu ikinci durumda da, zorunlu olarak; bir karşı-tepki olması gerekirdi. Şu halde işçiler, ücretleri düşürme girişimine ya da bunun uygulamasına karşı tepki göstermekte haklı olurlardı. Şu halde, *ücret artışları* elde etmeye çalışırken haklıdırlar, çünkü *ücretlerin indirilmesine karşı her tepki*, onların artırılması için bir *etkidir*. Bu bakımdan, yurttaş Weston'ın ücretlerin değişmezliği ilkesine göre de, işçiler, bazı durumlarda, ücretlerin artırılması için birleşmeli ve mücadele etmelidirler.

Eğer bu vargıyı reddederse, bu vargının dayandığı varsayımdan da vazgeçmesi gerekir. O, ücretlerin miktarı *değişmez bir büyüklüktür* diyeceğine, ücretler, her ne kadar *yükselemezler* ve *yükselmemeleri* gerekirse de, sermaye, ücretleri indirmek istediği zaman, *düşebilirler* ve *düşmelidirler*, demeliydi. Eğer kapitalist, sizden, et yerine patatesle, buğday yerine yulaf ile beslenmenizi isterse, sizin onun iradesine bir ekonomi politik yasası gibi katlanmanız ve ona boyun eğmeniz gerekir. Eğer bir ülkede, örneğin, Birleşik (sayfa 39) Devletler'de, ücret oranları İngiltere'de olduğundan daha yüksekse, ücret oranlarındaki bu farklılığı, yalnız ekonomik olguların değil, bütün öteki olguların da incelenmesini çok basitleştirecek bir yöntem ile, Amerikan kapitalistleri ile İngiliz kapitalistlerinin iradeleri arasındaki farklılıkla açıklamalısınız.

Ama o zaman da, Amerikan kapitalistlerinin iradesi, İngiliz kapitalistlerinininkinden *niçin* farklıdır? diye sorabilirdik. Ve bu soruyu yanıtlamak için, *irade* alanının ötesine gitmemiz gerekir. Bir papaz, bana, Tanrının Fransa'daki iradesinin İngiltere'dekinden farklı olduğunu söyleyebilir. Eğer onu bu irade ikiliğini açıklaması için sıkıştıracak olursam, belki de, çekinmeden, Fransa'da başka, İngiltere'de başka bir iradesi olmasının Tanrının kendi iradesi olduğu yanıtını yerecektir. Ama, dostumuz Weston, elbette ki, her türlü uslamlamayı böylesine tamamıyla yadsımayı savunacak en son kimsedir.

Kapitalistin *iradesi*, elbette ki, mümkün olanın en fazlasını almak yolundadır. Bizim yapacağımız şey, onun *iradesi* üzerinde derin incelemeler yapmak değil, onun *gücünü*, bu *gücün*, sınırlarını ve *bu sınırların niteliğini* incelemektir.

II. [ÜRETİM, ÜCRET, KÂR]

Yurttaş Weston'ın bize verdiği konferans bir ceviz kabuğuna sığdırılabilir.

Onun bütün uslamlaması şu sonuca varıyor: Eğer işçi sınıfı, kapitalist sınıfını, parasal ücret olarak kendisine 4 şilin yerine 5 şilin vermeye zorlayacak olursa, buna karşılık kapitalist de onlara

meta cinsinden 5 şilinlik değer yerine 4 şilinlik değer verecektir. İşçi sınıfı ücret artışından önce 4 şilin ile satın aldığı şeye şimdi 5 şilin ödemek zorunda kalacaktır. Ama bu neden böyledir? Neden kapitalist 5 şilin karşılığında ancak 4 şilinlik bir değer verir? Çünkü ücretlerin miktarı sabittir. Ama ücret neden 4 şilinli meta olarak belirlenmiştir de, 3, ya da 2, ya da herhangi bir başka miktar olarak belirlenmemiştir? Eğer ücret miktarının sınırı, kapitalistlerin iradesinden olduğu kadar işçilerin iradesinden de bağımsız bir iktisat yasası ile saptanıyorsa, (sayfa 40) yurttaş Weston, her şeyden önce, bu yasayı ortaya koymalı ve tanıtlamalıydı. Ayrıca, belirli her anda fiilen ödenen ücret miktarının, daima, gerekli ücret miktarına tamıtamına tekabül ettiğini ve ondan hiç bir zaman sapmadığını tanıtlamalıydı. Öte yandan, ücret miktarının veri olan bu sınırı, sadece kapitalistin *iradesine* ya da onun açgözlülüğünün sınırlarına bağlı ise, bu keyfi bir sınırdır. Bu sınırdaki zorunlu olan bir şey yoktur. Bu, kapitalistlerin iradesi ile değiştirilebilir ve, dolayısıyla, onların iradesine *karşı* da değiştirilebilir.

Yurttaş Weston, teorisini örneklendirmek için şunu anlatıyor: eğer bir çorba tasında belirli sayıda kişilerin içeceği belirli miktarda çorba varsa, kaşıkların büyümesi çorbanın miktarında bir artış getirmez. Bu örneğini biraz budalaca bulduğumu belirtmemeye izin versin. Bu, bana, biraz, Menenus Agrippa'nın başvurduğu benzetmeyi anımsattı. Romalı plebler, patrisyenlere karşı mücadeleye giriştiklerinde, patrisyen Agrippa, onlara, siyasal gövdenin plebyen kol ve bacaklarını, patrisyen karnın beslediğini anlattı. Ama, Agrippa, bir adamın karnını doldurmakla başka bir adamın organlarının beslendiğini tanıtlamayı hiç de başaramadı. Yurttaş Weston ise, işçilerin içinden yedikleri çorba tasının, ulusal emeğin bütün ürünü ile dolu olduğunu, ve onları bu çorbadan daha fazla almaktan alıkoyan şeyin ne çorba tasının küçüklüğü ne de içindeki çorbanın son derece az oluşu olduğunu, ama sadece, kendi kaşıklarının küçüklüğü olduğunu unuttu.

Kapitalist hangi hile sayesinde 5 şilin karşılığında 4 şilinlik değer verebilecek durumdadır? Sattığı metaların fiyatının yükselmesi sayesinde. Peki öyleyse, fiyatların yükselmesi, ya da daha genel bir ifadeyle, metaların fiyatlarının değişmesi, metaların fiyatları, yalnızca kapitalistlerin iradesine mi bağlıdır? Yoksa, tersine, bu iradenin işin içine karışması için belirli bazı koşullar gerekli değil) midir? Yok değilse, o zaman pazar fiyatlarının yükselmesi ve alçalması, yani boyuna değişmesi, çözülmez bir bilmece haline gelir.

Mademki, ne emeğin üretici güçlerinde, ne sermayenin ve kullanılan emeğin niceliğinde, ne de ürünlerin değerinin ifadesi olan paranın değerinde kesin olarak hiç bir değişme (sayfa 41) meydana gelmediğini, *yalnızca ücret oranlarında değişme olduğunu* varsayıyoruz, öyleyse, ücretlerdeki bu yükselme, meta fiyatlarını nasıl etkileyebildi? Sadece bu metalara ilişkin arz ve talep arasındaki ilişki üzerinde etki yaparak.

İşçi sınıfı, bir bütün olarak düşünüldüğünde, gelirinin tümünü *geçim araçlarına* harcar ve harcamak zorundadır. Ücret oranındaki genel bir yükseliş *geçim araçları* talebinde bir artmaya, ve dolayısıyla da geçim araçlarının *pazardaki fiyatlarında* bir yükselmeye yolaçar. Bunları üreten kapitalistler, ücretlerdeki artışın zararını, metalarının pazar fiyatlarının artışıyla kapatacaklardır. Peki ama, geçim araçları üretmeyen kapitalistlere ne olur? Ve onların sayılarının öyle pek az olduğunu sanmamalısınız. Eğer ulusal ürünün üçte-ikisinin nüfusun beşte-biri tarafından tüketildiğini düşünürseniz —bir Avam Kamarası üyesi, bu yakınlarda, bunun nüfusun yedide-biri olduğunu söyledi—, ulusal ürünün ne kadar büyük bir bölümünün lüks nesneler olarak üretilmesi ya da lüks nesneler karşılığı *değişilmesi* gerektiğini, ve geçim araçlarının ne kadar büyük bir miktarının uşaklar, atlar, kediler, vb. için çarçur —deneyimlerimizden biliyoruz ki, bu çarçur, geçim araçlarının fiyatlarının artmasıyla her zaman epey kısılır— edilmesi gerektiğini anlarsınız.

Peki, geçim araçları üretmeyen kapitalistlerin durumu ne olacak? Ücretlerdeki genel yükselme

sonucu *düşen kâr oranlarını, kendi metalarının fiyatlarının yükselmesiyle* kapatamazlar, çünkü bu metalara karşı talep artmamıştır. Gelirleri azalacak ve bu azalmış gelirle, fiyatları artmış olan geçim araçlarının aynı miktarı için daha fazla para ödemek zorunda kalacaklardır. Ama iş bununla bitmiyor. Kazançları azaldığı için lüks nesnelere daha az para harcamak zorunda kalacaklar, ve böylelikle, kendi metalarına karşı olan talepte de bir azalma olacaktır. Talepteki bu azalma sonucu, kendi metalarının fiyatları da düşecektir. Şu halde, sanayiın bu dallarında *kâr oranı düşecektir*, ama yalnızca ücret oranındaki genel artışın basit oranında değil, ücretlerdeki genel artışın, geçim araçlarının fiyatlarındaki artışın ve lüks nesnelerin fiyatlarındaki düşüşün bileşik oranında.

Sanayiın çeşitli dallarına yatırılmış olan sermayelerin *kâr oranları arasındaki bu fark* nasıl bir sonuç doğuracaktır? (sayfa 42) Herhangi bir nedenle, üretimin çeşitli alanlarında *ortalama kâr oranında* beklenmedik bir şekilde ortaya çıkıveren değişikliklerde her kez ne oluyorsa, gene aynı şey olacaktır. Sermaye ve emek daha az kârlı dallardan daha çok kârlı dallara aktarılacak ve bu aktarma süreci, sanayiın her dalında, arzı, artmış olan talep oranında artıncaya, ve öteki sanayi dallarında, arzı, düşmüş olan talep oranında düşünceye kadar sürecektir. Bu değişiklik bir kez gerçekleşti mi, genel kâr oranı, sanayiın çeşitli dallarında yeniden *eşitlenecektir*. Başlangıçta, bütün bu yer değiştirme, yalnızca çeşitli metaların arz ve talepleri arasındaki ilişkilerdeki bir değişiklikten ileri geldiğinden, neden ortadan kalkınca sonuç da ortadan kalkacak ve *fiyatlar* eski düzeylerine ve dengelerine döneceklerdir. Ücretlerin artması sonucu *kâr oranındaki düşüş*, sanayiın birkaç dalı ile sınırlı kalacağı yerde, genelleşmiştir. Varsayımımıza uygun olarak, emeğin üretici güçlerinde ve üretimin toplam miktarında hiç bir değişiklik meydana gelmemiş ama *üretimin bu belli niceliği biçim değiştirmiştir*. Ürünlerin daha büyük bir kısmı geçim araçları biçiminde, daha küçük bir kısım lüks nesneler biçiminde varolmuş, ya da aynı şey demek olan, daha küçük bir kısım yabancı ülkelerden gelen lüks nesneler karşılığında değişilmiş ve ilk biçimleriyle tüketilmiş, ya da gene aynı şey demek olan, yerli ürünlerin daha büyük bir kısmı lüks nesneler yerine, dışardan gelen geçim araçları karşılığında değişilmiştir. Dolayısıyla ücret oranlarındaki genel yükselme, pazar fiyatlarında bir anlık geçici düzensizlikten sonra, meta fiyatlarında sürekli herhangi bir değişiklik yapmaksızın, ancak kâr oranlarında genel bir düşüşe yolaçacaktır.

Bu kanıtlamada, bütün ücret artışının geçim araçlarına harcandığını varsaydığım şeklinde bir itirazda bulunulacak olursa, yurtaş Weston'ın görüşüne en uygun varsayımda bulunduğumu söyleyeceğim. Eğer ücretlerdeki artış daha önce işçilerin tüketimlerinde yer almayan nesnelere harcansaydı, satınalma güçlerindeki gerçek artışı tanıtlamak gerekli olmazdı. Ama işçilerin satınalma güçlerindeki bu artış, yalnızca onların ücretlerinin yükselmesinin sonucu olduğundan, bu artışın kapitalistlerin satınalma güçlerindeki azalmaya tamıtamına tekabül etmesi gerekir. Dolayısıyla, (sayfa 43) metalara olan *toplam talep artmayacak*, bu talebi oluşturan öğeler *değişecektir*. Bir yandaki talep artışı, öte yandaki talep azalışıyla dengelenecektir. Böylece, toplam talep değişmez kaldığından, metaların pazar fiyatlarında hiç bir değişiklik meydana gelemeyecektir.

Buna göre, kendinizi bir ikilemle, karşı karşıya buluyorsunuz: ücret artışı ya bütün tüketim nesnelere eşit bir biçimde harcanacaktır —ki, bu durumda, işçi sınıfı talebindeki artış, kapitalist sınıfın talebindeki azalmayla dengelenmek zorundadır—, ya da ücret artışı, yalnızca pazar fiyatları geçici olarak yükselen birkaç nesneye harcanacaktır. O zaman kâr oranlarının, bunun sonucu olarak, bazı sanayi dallarında düşmesi, ötekilerinde ise yükselmesi —arz, bir sanayi dalındaki artan talebe, ve öteki sanayi dallarında ise azalan talebe eşit hale gelinceye kadar— sermaye ve emek dağılımında bir değişikliğe neden olacaktır. Varsayımlardan birinde, meta fiyatlarında değişiklik olmayacaktır. Öteki varsayımda ise, metaların değişim-değerleri, pazar fiyatlarındaki birkaç dalgalanmadan sonra, eski düzeylerine döneceklerdir. Her iki varsayımda da, ücret oranındaki genel yükselme, eninde

sonunda, kâr oranlarında genel bir düşmeden başka bir sonuç vermeyecektir.

Yurttaş Weston, hayal gücünüzü harekete geçirmek üzere, sizden, İngiliz tarım işçilerinin ücretlerinde 9 şilinden 18 şiline çıkan genel bir yükselmenin doğuracağı. güçlükleri. düşünmenizi istedi. Geçim araçlarına olan talepteki muazzam artışı ve bunun onların fiyatında yaratacağı korkunç yükselmeyi düşünün bir! diye haykırdı. Oysa hepiniz biliyorsunuz ki, her ne kadar Birleşik Devletler'de tarım ürünlerinin fiyatları Birleşik Krallık'ta olduğundan daha düşük ise de, her ne kadar Birleşik Devletler'de sermaye ile emek arasındaki ilişkiler bütünüyle İngiltere'dekinin aynı ise de, ve her ne kadar Birleşik Devletler'de, yıllık üretim miktarı, İngiltere'ninkinden çok aşağı ise de, Amerikan tarım işçilerinin ortalama ücretleri, İngiliz tarım işçilerinininkinin iki katından daha fazladır. Öyleyse dostumuz bu tehlike çanını neden çalıyor? Dikkatimizi, önümüzde duran gerçek sorundan başka taraflara çekmek için. 9 şilinden 18 şiline ani bir ücret artışı, yüzde-yüzlük ani bir artış meydana getirecektir. (sayfa 44) Oysa bizim tartıştığımız şey, İngiltere'de genel ücret oranının birdenbire yüzde-yüz oranında yükselebiliş ve yükselmeyeceği değildir. Her özel durumda o andaki koşullara bağlı olmak ve uymak zorunda olan bu yükselmenin *büyüklüğü* bizi hiç ilgilendirmiyor. Araştırmak zorunda olduğumuz tek şey, yüzde-bir ile sınırlı kalsa bile, ücret oranındaki genel bir artışın etkisinin ne olacağıdır.

Dostumuz Weston'ın uydurduğu yüzde-yüzlük yükselişi bir yana bırakıp, dikkatinizi, İngiltere'de 1849'dan 1859'a kadar yer alan gerçek ücret artışına çekmek istiyorum.

1848'de yürürlüğe giren On-saat, ya da daha doğrusu Onbuçuk-saat Yasası5 hepiniz bilirsiniz. Bu, tanık olduğumuz en büyük iktisadi değişikliklerden biri olmuştur. Bu, birkaç yerel sanayi dalına değil, İngiltere'nin dünya pazarlarındaki üstünlüğünü sağlayan başlıca sanayi dallarına kabul ettirilen ani bir ücret artışı olmuştur. Bu, özellikle elverişsiz koşullarda bir ücret yükselmesi olmuştur. Doktor Ure, Profesör Senior ve burjuvazinin bütün öteki resmi iktisat sözcüleri, bunun İngiliz sanayii için ölüm çanı demek olduğunu —ve söylemek zorundayım ki, dostumuz Weston'dan çok daha sağlam bir biçimde— *tanıtladılar*. Basit bir ücret artışının değil, ama kullanılan emek miktarında bir azalmanın doğurduğu ve bu azalmaya dayanan bir ücret artışının sözkonusu olduğunu tanıtladılar. Kapitalistlerin elinden alınmak istenen onikinci saatin, tam da kapitalistlerin kârlarını onunla sağladıkları saat olduğunu iddia ettiler. Sermaye birikiminin azalacağı, fiyatların artacağı, pazarların kaybedileceği, üretimin düşeceği, ve bunun kaçınılmaz sonucu olarak, ücretlerin azalacağı ve sonunda da yıkımın geleceği tehdidini savurdular. Aslında, Robespierre'in Azami Yasalarının [24] bunun yanında çocuk oynacağı olduğunu söylüyorlardı ve bir bakıma hakları da vardı. Peki, sonuç ne oldu? İşgününün azalmasına karşın, fabrika işçilerinin parasal ücretlerinde bir yükselme, fabrikalarda çalışan işçilerin sayılarında önemli bir artış, ürünlerinin fiyatlarında kesintisiz bir düşüş, emeklerinin üretici gücünde şaşılacak bir gelişme, ürettikleri metallerin pazarlarında duyulmadık sürekli bir genişleme. Manchester'de, 1860 yılında, Bilimleri İlerletme Derneğinde, Bay Newman'ın kendisinin, Doktor Ure'ın, (sayfa 45) Senior'un ve iktisat biliminin bütün öteki resmi sözcülerinin yanılgısı olduklarını ve oysa halkın içgüdüsünün doğruluğunun açığa çıktığını kabul ettiğini bizzat duydum. Bay W. Newman'dan [25] söz ediyorum —Profesör Francis Newman'dan değil—, çünkü W. Newman, Bay Thomas Tooke'ın *History of Prices* adlı yapıtının, fiyatların tarihini 1793'ten 1856'ya kadar adım adım izleyen bu görkemli yapıtın çalışma ortağı ve yayımcısı olarak ekonomi biliminde büyük bir yer tutmaktadır. Dostumuz Weston'ın sabit ücret miktarı, sabit üretim miktarı, emeğin sabit üretici güç düzeyi, kapitalistlerin sabit ve kalıcı iradesi yolundaki sabit fikirleri ve bütün öteki sabitlikleri ve kesinlikleri doğru olsaydı, Profesör Senior'un uğursuz onsezileri doğru çıkar, işgününde genel bir kısaltmayı, işçi sınıfının kurtuluşu yolundaki bu ilk hazırlık adımını daha 1815'te ilan etmiş olan [26]

ve genel önyargılar karşısında bunu New Lanark'taki dokuma fabrikasında kendi başına fiilen başlatan Robert Owen haksız çıkmış olurdu.

İngiltere'de, On-saat Yasasının kabul edildiği ve bunun sonucu olarak ücretlerde bir artış meydana geldiği dönemde, burada sıralanamayacak olan nedenlerden ötürü, *tarım işçilerinin ücretlerinde genel bir yükselme* oldu.

Her ne kadar şimdi söyleyeceklerim için çok gerekli değilse de, yanlış anlamamanız için, burada, giriş niteliğinde birkaç uyarıda bulunmak istiyorum.

Haftalık ücreti 2 şilin olan bir adamın ücreti 4 şiline çıkartılsaydı, *ücret oranı* yüzde-yüz yükselmiş olurdu. Haftada 4 şilinlik bu *fiili ücret miktarı* hâlâ çok düşük, geçindirmeyen bir ücret olarak kalıyor olsa bile, ücret oranındaki yükselme olarak ifade edildiğinde çok şaheser bir şey olarak görünecektir. Demek ki, ücret *oranındaki* etkileyici yüzdelere aldanmamalısınız. Her zaman, *ilk* miktar neydi? diye sormanız gerekir.

Ayrıca şu da açıktır ki, eğer 10 işçinin herbiri haftada 2'şer şilin, 5 işçinin herbiri 5'er şilin ve bir başka 5 işçinin herbiri de 11'er şilin alıyorlarsa, bu 20 kişinin hepsi birden haftada 100 şilin ya da 5 sterlin^[1*] alacaklardır. Haftalık ücretlerin *toplam* tutarı diyelim %20 artsa, 5 sterlin 6 sterline (sayfa 46) çıkar. Ortalama olarak alındığında, *genel ücret oranının* %20 arttığı söylenebilir, oysa, aslında, on kişinin ücretleri aynı kalmış, beş kişininki yalnızca 5 şilinden 6 şiline çıkmış, öteki beş kişininki ise 55 şilinden 70 şiline çıkmıştır. İşçilerin yarısının durumunda hiç bir düzelme olmamış, dörtte-birinin durumlarında gözle görülmeyecek bir iyileşme olmuş ve ancak dörtte-biri bu artıştan gerçek bir kazanç sağlamışlardır. Bununla birlikte, ortalama olarak hesaplandığında, bu yirmi kişinin ücretleri %20 artmış olacak, ve onları çalıştıran toplam sermaye ve bunların ürettikleri metallerin fiyatları sözkonusu olduğu kadarıyla, durum, bunların hepsi bu ortalama ücret artışından sanki eşit bir pay almışlar gibi görünecektir. Tarım işçilerinin durumunda ise, İngiltere'nin ve İskoçya'nın çeşitli kontluklarındaki standart ücretler çok değişik olduğundan, artış bunları çok eşitsiz bir biçimde etkilemektedir.

Son olarak, ücretlerde artış olan dönemlerde, Rus Savaşının^[27] yolaçtığı yeni vergiler gibi, tarım işçilerinin konutlarının önemli bir bölümünün yıkılması^[28] vb. gibi, bu artışı götürücü etkiler de görülebilmektedir.

Bütün bu ihtiyat kayıtlarını koyduktan sonra, şimdi, 1849'dan 1859'a kadar, Büyük Britanya'da, tarım işçilerinin ortalama ücret oranlarında *yaklaşık %40'lık bir yükselme* olduğunu söylüyorum. Bu iddiama dayanak olarak geniş ayrıntılar verebilirdim, ama buradaki amacım bakımından müteveffa Bay John C. Morton'ın, 1860 yılında, *The Forces Used in Agriculture* konusunda, Londra Sanat Derneğine^[29] sunduğu çok özenli eleştirel bildiriye başvurmanızı salık vermenin yeterli olacağını düşünüyorum. Bay Morton, bu çalışmasında, oniki İskoç ve otuzbeş İngiliz kontluğunda yaşayan yüz kadar çiftçiden toplanmış faturalardan ve öteki belgelerden derlediği verileri sunuyor.

Dostumuz Weston'ın görüşüne göre, ve fabrika işçilerinin ücretlerinde aynı anda meydana gelen artış gözönünde tutulduğunda, 1849 ve 1859 yılları arasında tarım ürünleri fiyatlarında çok büyük bir artış olmalıydı. Oysa ne oldu? Rus Savaşına, 1854'ten 1856'ya kadar birbirini izleyen kötü ürün yıllarına karşın, İngiltere'nin başlıca tarım ürünü buğdayın ortalama fiyatı, 1838-1848'deki *quarter*^[2*] başına (sayfa 47) yaklaşık 3 sterlinden, 1849-1859'da *quarter* başına yaklaşık 2 sterlin 10 şiline düştü. Bu, tarım işçilerinin ücretlerindeki ortalama %40'lık yükselmeyle aynı anda, buğday fiyatında %16'dan fazla bir düşme demektir. Aynı dönem içinde, bu dönemin sonunu başlangıcı ile, yani 1859'u 1849 ile karşılaştıracak olursak, kayıtlı yoksulların sayısı 934.419'dan 860.470'e

düşmüştür, bu da 73.949'luk bir fark demektir; bunun çok küçük ve sonraki yıllarda yeniden ortadan kaybolan bir azalma olduğunu kabul ederim, ama gene de bir azalmaz. Denilebilir ki, Tahıl Yasalarının^[30] yürürlükten kaldırılması sonucu, yabancı tahıl ithali, 1838-1848 dönemine oranla, 1849 ve 1859 arasında iki katına çıkmıştır. Peki ama, bu ne demektir? Yurttaş Weston'ın görüşüne göre, ister içten, ister dıştan geliyor olsun, talep artışının sonucu hep aynı olacağından, dış pazarlar üzerindeki bu ani, büyük ve durmadan artan talebin tarımsal ürün fiyatlarını orada korkunç bir düzeye çıkarması gerekirdi. Oysa gerçekte ne oldu? Birkaç kötü ürün yılı bir yana, tahıl fiyatlarının yıkıcı bir biçimde düşüşü, bütün bu dönem boyunca, Fransa'daki sürekli yakınmalara konu oldu. Amerikalılar, birçok kez, fazla ürünlerini yakmak zorunda kaldılar; ve Rusya Bay Urquart'a inanmak gerekirse, Birleşik Devletler'deki iç savaşı körüklemiştir, çünkü, Rusya'nın Avrupa pazarlarına tarım ürünleri ihracatı Amerikan rekabetiyle felce uğramıştır.

Soyut *biçimine indirgeniğinde*, yurttaş Weston'ın savları şu sonuca varacaktır. Bütün talep artışları, belli bir üretim miktarı temeli üzerinde yer alır. Bu bakımdan, talep artışı, hiç bir zaman *talep edilen malların arzını artıramaz yalnızca para olarak fiyatlarını yükseltebilir*. Oysa en yalın bir gözlem bile gösterir ki, talep artışı, bazı durumlarda, metaların pazar fiyatlarında hiç bir değişiklik meydana getirmediği gibi, bazı başka durumlarda da, pazar fiyatlarında arzdaki bir artışı izleyen ve sonra fiyatların önceki düzeylerine, pek çok halde de başlangıçtaki düzeylerinin *altına* düşmesine yolaçan geçici bir fiyat yükselmesine neden olur. Talep artışı, ister ücret yükselişinin, ister bambaşka bir nedenin (sayfa 48) işi olsun, bu, sorunun koşullarında hiç bir şey değiştirmez. Yurttaş Weston'ın bakış açısına göre, bu genel olguyu açıklamak, olağandışı durumlarda meydana gelen ücret artışı olgusunu açıklamak kadar güç bir şeydi. Şu halde onun savının bizim ele aldığımız konuyla hiç bir bağlantısı yoktur. Bu yalnızca, onun, bir talep artışının sonuç olarak pazar fiyatlarında bir artış yaratacağı yerde, arz artışı yaratması yasalarını hesaba katmakta içine düştüğü kafa karışıklığını gösteriyor.

III. [ÜCRET VE PARA DOLAŞIMI]

Tartışmaların ikinci gününde, dostumuz Weston, eski iddialarını yeni kılıklara soktu. Dedi ki: "Parasal ücretlerdeki genel yükselişin sonucu olarak, aynı ücretleri ödemek için daha fazla para gerekecektir. Dolaşımdaki para miktarı *sabit* olduğundan, bu sabit para miktarıyla artmış olan parasal ücretleri nasıl ödersiniz?" Güçlük, başlangıçta, işçilerin parasal ücretlerinin yükselmiş olmasına karşın, kendilerine düşen metaların niceliğinin sabit oluşundan ileri geliyordu; şimdi ise, metaların sabit niceliğine karşın, parasal ücretlerin artmış olmasından ileri geliyor. Elbette ki, ilk dogmayı kaldırıp atarsanız, bunun doğurduğu güçlükler de aynı biçimde ortadan kalkacaklardır.

Bununla birlikte, bu para dolaşımı sorununun, burada işlediğimiz konu ile kesin olarak hiç bir ilişkisinin olmadığını göstereceğim.

Ödeme mekanizması, sizin ülkenizde, Avrupa'nın başka herhangi bir ülkesinde olduğundan çok daha yetkindir. Banka sisteminizin genişliği ve yoğunluğu sayesinde, aynı değerler toplamının dolaşımını sağlamak için ve eşit ya da daha yüksek sayıda işlemin yürütülmesi için çok daha az bir paraya gerek vardır. Örneğin, ücretler sözkonusu olduğu kadarıyla, İngiliz fabrika işçisi, ücretini, bakkala haftalık olarak öder, o da bu parayı her hafta bankaya koyar, banka ise, haftadan haftaya bunu

fabrikatöre geri verir, o da yeniden işçilerin ücretlerini öder ve bu böylece sürüp gider. Bu yolla, bir işçinin yıllık ücreti, diyelim ki 52 sterlin, her hafta aynı çemberi dönüp dolaşan bir tek *sovereign*^[3*] ile (sayfa 49) ödenebilir. Bu mekanizma İngiltere'de bile, İskoçya'daki kadar kusursuz değildir, ve her yerde aynı yetkinliğe ulaşmamıştır. Bunun içindir ki, örneğin, bazı tarım bölgelerinde, belirgin bir biçimde sınai özellik gösteren bölgelere oranla, çok daha küçük bir değerler miktarının dolaşımını sağlamak için çok daha fazla paraya gerek vardır.

Kanalın öteki yakasında ise, *parasal ücretlerin* İngiltere'deki ücretlerden çok daha düşük olduğunu, buna karşılık, Almanya, İtalya, İsviçre ve Fransa'da ücretlerin dolaşımının *çok daha büyük para miktarları* aracılığıyla yapıldığını göreceksiniz. Aynı *sovereign*, bankaların eline bu kadar çabuk geçmez ve gene kapitaliste bu kadar çabuk geri dönmez. Onun için, 52 sterlinin yıllık dolaşımı için, 1 *sovereign* yerine 25 sterlin tutarındaki yıllık ücretlerin dolaşımını sağlamak için, belki de 3 *sovereign* gereklidir. Kıta ülkelerini İngiltere ile karşılaştıracak olursanız, hemen göreceksiniz ki, düşük parasal ücretler, dolaşımları için, bazan, yüksek parasal ücretlerden çok daha büyük miktarda paraya gereksinme gösterirler, ve bu, gerçekte, konumuzun tamamen dışında teknik bir sorundur.

Bildiğim en iyi hesaplara göre, bu ülkenin işçi sınıfının yıllık geliri 250 milyon sterlin olarak tahmin edilebilir. Bu muazzam tutar, yaklaşık 3 milyon sterlin aracılığıyla dolaşır. Ücretlerde %50'lik bir yükselme olduğunu varsayalım. O zaman, dolaşımdaki 3 milyon yerine 4½ milyon gerekli olacaktır. İşçiler günlük harcamalarının çok büyük bir kısmını gümüş ve bakır cinsinden, yani altın karşısındaki göreceli değerleri, tahvil edilmez kağıt para gibi, yasa ile keyfi olarak saptanan sikkeler cinsinden ödediklerinden, parasal ücretlerdeki %50'lik artış, en kötü durumda bile, diyelim 1 milyon tutarında ek bir *sovereign* dolaşımını gerektirecektir. İngiltere Bankasının ya da özel bankaların mahzenlerinde külçe ya da madeni para biçiminde şu anda hareketsiz duran bir milyon daha dolaşıma girecektir. Ama bu milyonun fazladan para olarak basılmasının ve fazladan yıpranmasının doğuracağı en ufak harcamadan bile kaçınılabilirdi ve, eğer bu ek para gereksinmesinin doğuracağı herhangi bir sıkıntı olsaydı, (sayfa 50) gerçekten de, kaçınılırdı. Hepiniz biliyorsunuz ki, bu Ülkede, dolaşımda olan para iki büyük gruba ayrılır. Çok çeşitli banknotlardan oluşan bir grup, toptancılar arasındaki işlemlerde ve tüketicilerle toptancılar arasındaki büyük ödemelerde kullanılır, oysa öteki dolaşım aracı türü, yani madeni para sikkeleri perakende ticarete dolaşır. Her ne kadar birbirinden bambaşka iseler de, bu iki dolaşım aracı türü, birbirlerine karışırlar. Böylece, altın sikke, 5 sterlinin altında kalan bütün küsürat için, büyük ödemelerde bile, büyük çapta dolaşıma girer. Eğer hemen yarın 4 sterlinlik, ya da 2 sterlinlik kağıt paralar çıkartılacak olsa, dolaşımın bu kanallarını doldurmakta olan altın hemen geri çekilir ve parasal ücretlerdeki artışın doğurduğu gereksinmenin kendisini hissettirdiği kanallara yönelirdi. Böylece, %50'lik ücret artışının zorunlu kıldığı ek bir milyon, fazladan tek bir *sovereign* eklenmeksizin elde edilmiş olurdu. Oldukça uzun bir süre Lancashire'da yapıldığı gibi, aynı *sonuç* tek bir banknot ilavesi olmaksızın senet dolaşımının artırılmasıyla da elde edilebilirdi.

Yurttaş Weston'ın tarım işçilerinin ücretleri için öngördüğü gibi, ücret oranlarında örneğin %100'lük bir genel artış geçim araçlarının fiyatlarında büyük bir yükselmeye neden olsaydı ve, kendi görüşüne göre, bu durum karşılanamayacak ek bir para gerektirseydi, o zaman, *ücretlerde genel bir düşmenin* de, aynı ölçekte, ama ters yönde, aynı sonucu yaratması gerekirdi. Oysa hepimiz biliyorsunuz ki, pamuklu sanayii için en elverişli yıllar, 1858 ve 1860 yılları olmuştur, özellikle 1860 yılının ticaret tarihinde bir benzeri daha yoktur, ve aynı dönemde öteki sanayi dalları da büyük bir refaha erişmişlerdir. Pamuklu dokuma işçilerinin ve bu sanayie bağlı bütün öteki işçilerin ücretleri, 1860 yılında, daha önce görülmedik bir düzeye yükselmiştir. Amerikan bunalımının çıkagelmesiyle bütün bu ücretler, birdenbire eski tutarlarının yaklaşık dörtte-birine indiler. Bu, %300'lük bir

yükselmenin tersi demektir. Ücretler, 5'ten 20'ye çıktıklarında %300 yükseldiler diyoruz, 20'den 5'e düştüklerinde ise %75 azaldılar diyoruz; ama bir durumdaki yükselme ile öteki durumdaki düşmenin tutarı aynıdır, yani 15 şilindir. Demek ki bu, ücret oranlarında benzeri olmayan ani bir (sayfa 51) değişiklikti ve, aynı zamanda, yalnız pamuklu sanayiinde çalışan işçileri değil, ama bu sanayie dolaylı bir biçimde bağımlı olan işçileri de sayarsak, tarım işçilerinin sayısının yarısından fazla işçiye kapsıyordu. Bu durumda buğdayın fiyatı düştü mü? Hayır, 1858-1860 arasındaki üç yıl boyunca yıllık ortalama *quarter* başına 47 şilin 8 peni olan fiyatı, 1861-1863 arasındaki üç yıl için yılda ortalama *quarter* başına 55 şilin 10 peni oldu. Ödeme araçlarına gelince, 1860'taki 3.378.102 sterline karşılık 1861'de 8.673.232 sterlin vardı, yani 1861 'de 1860'takinden 5.295.130 sterlin daha fazla para basıldı. Banknot dolaşımının 1861 yılında 1860'takinden 1.319.000 sterlin daha az olduğu doğrudur. Bunu çıkaralım. Gene de, 1861 yılı için, elverişli bir yıl olan 1860'a oranla, geriye 3.976.130 sterline varan, yani yuvarlak hesap 4 milyona varan bir ödeme araçları fazlalığı kalıyor; ama İngiltere Bankasının altın rezervi, aynı zamanda, aynı oranda olmasa bile, hiç değilse hemen hemen eşit oranda düşmüştü.

1862 yılını 1842 ile karşılaştırınız. Dolaşımdaki metaların değer ve miktarındaki korkunç artış bir yana bırakılırsa, 1862'de İngiltere ve Galler'deki demiryolları için yalnızca olağan hisse senedi, tahvil, vb. işlemlerine ödenen sermaye tutarı 320.000.000 sterlini buluyordu, ki bu tutar, 1842'de, masal gibi gelirdi insana. Ama bununla birlikte, dolaşımdaki ödeme araçlarının tüm toplamı, 1862 ile 1842'de aşağı-yukarı aynı idi. Yalnız metalarda değil, ama bütün para işlemlerindeki muazzam değer artışına karşılık, ödeme araçlarının devamlı azalmasına doğru genel bir eğilim bulunduğunu göreceksiniz. Dostumuz Weston'ın görüşüne göre, bu, çözümü olmayan bir bilmecedir.

Sorunun biraz daha derinine inseydi, ücretler bir yana bırakılırsa, hatta ücretlerin sabit kaldıklarını kabul ederek, dolaşıma sokulacak metaların değer ve miktarının ve, genel olarak, hesap kapatacak para. işlemleri tutarının her gün değiştiğini; dolaşıma sürülen kağıt paralar tutarının her gün değiştiğini; herhangi bir para kullanılmaksızın, senetler, çekler, açık hesaplar, kliring bankaları aracılığıyla gerçekleştirilen ödemeler tutarının her gün değiştiğini; madeni paraya gereksinme duyulduğu ölçüde, dolaşımdaki para sikkeleri ile banka mahzenlerindeki sikke ve altın rezervleri arasındaki (sayfa 52) oranın her gün değiştiğini; ulusal dolaşımda kullanılan para olarak basılmamış külçe altın tutarı ile uluslararası dolaşım için dışarı gönderilen altın tutarının her gün değiştiğini görürdük. Ve ödeme araçlarının sabitliği gibi bir dogmanın, her günkü olgularla bağdaşmayan korkunç bir yanlış olduğunu görürdük. Para dolaşımına ilişkin yasalar konusundaki yanlış anlayışını ücretlerin yükseltilmesine karşı bir kanıt olarak kullanacağı yerde, ödeme araçlarının kendilerini durmadan değişen koşullara uyarlamalarını sağlayan yasaları araştırırdı.

IV. [ARZ VE TALEP]

Dostumuz Weston, *repetito est mater studiorum*, yani yineleme incelemenin anasıdır biçimindeki Latin atasözünü kabul ediyor; bunun içindir ki, ilk dogmasını, yani ücretlerin yükseltilmesi nedeniyle dolaşım araçlarının kısıtlanmasının sermayede bir azalmaya yolaçacağı vb. dogmasını yeni bir biçim içerisinde yineledi. Onun para dolaşımına olan tutkunluğunu daha önce ele almış olduğumdan, para dolaşımındaki hayali olasılıklardan ileri geldiğini sandığı hayali sonuçlar üzerinde durmayı tamamen yersiz buluyorum. Bu bakımdan, o kadar değişik biçimler altında tekrar tekrar ortaya çıkardığı, ama

gene de *hep aynı* kalan dogmasını, derhal *en yalın teorik biçimine* indirgeyeceğim.

Bir tek gözlem, onun ele aldığı konuyu nasıl da eleştiri zihniyetinden yoksun olarak işlediğini bütün açıklığıyla gösterir. O, ücretlerin artmasına ya da bundan doğan yüksek ücretlere karşı çıkıyor. Öyleyse ona soruyorum: Yüksek ücret nedir, düşük ücret nedir? Neden, örneğin haftada 5 şilin düşük bir ücret, haftada 20 şilin ise yüksek bir ücret sayılır? Eğer 5, 20'ye kıyasla düşükse, 20, 200'e kıyasla daha da düşüktür. Eğer bir kimse termometre üzerine bir konferans veriyorsa ve işe düşük dereceler ve yüksek dereceler üzerine nutuk atmakla başlıyorsa, hiç bir şey öğretmeyecektir. Her şeyden önce, bana, suyun donma derecesinin ve kaynama derecesinin nasıl belirlendiğini açıklaması, ve bu standart noktaların nasıl termometre tüccarlarının ya da yapımcılarının kaprisleri ile değil de, doğa yasalarıyla saptandığını (sayfa 53) tanıtlaması gerekir. Oysa, ücretler ve kârlara ilişkin olarak, yurttaş Weston, bu standart noktaları ekonomik yasalardan çıkarmayı ihmal etmekle kalmamış, bunları aramak zorunluluğunu bile duymamıştır. Halk dilindeki düşük ve yüksek terimlerini, sabit bir anlama sahiplermiş gibi benimsemekle yetinmiştir, oysa ücretlerin ancak onların büyüklüklerini ölçmeye yarayan bir standarda göre yüksek ya da düşük olduklarının söylenebileceği açıktır.

Neden belirli bir nicelikteki emek karşılığında belirli bir miktar para ödendiğini bana söyleyemeyecektir. Eğer bana, "Bu, arz ve talep yarasınca düzenlenmiştir" diye yanıt verecek olursa, ona, her şeyden önce, bizzat arz ve talebin hangi yasaya göre düzenlendiğini sormam gerekir. Ve böyle bir karşılık, onu hemen tartışma dışı bıraktı. Emek arzı ile talebi arasındaki ilişkiler sürekli olarak değişir, ve bu değişikliklerle birlikte emeğin pazardaki fiyatları da değişir. Eğer talep arzı aşarsa, ücretler yükselir; eğer arz talebi aşarsa, ücretler düşer; bazı durumlarda, arz ve talebin gerçek durumunu, örneğin grevle ya da başka bir yöntemle *sınamak* zorunlu olsa bile, bu böyledir. Eğer arzı ve talebi ücretleri ayarlayan bir yasa olarak kabul ederseniz, ücretlerin yükselmesine karşı atıp tutmak çocukça olduğu kadar boşuna da olurdu, çünkü, başvurduğunuz bu yüce yasaya göre, ücretlerin dönemsel olarak yükselmesi, dönemsel olarak düşmesi kadar zorunlu ve meşrudur. Ama eğer arz ve talebi ücretleri düzenleyen bir yasa saymazsanız, o zaman size bir kez daha "Neden belirli bir nicelikteki emek karşılığında belirli bir miktar para ödenir?" sorusunu sorarım.

Ama sorunu daha geniş bir bakış açısından inceleyelim. Eğer emeğin ya da başka herhangi bir metanın değerinin, son tahlilde, arz ve talep tarafından belirlendiğini varsaydınız, tam bir yanılgı içinde olurdunuz. Arz ve talep, pazar fiyatlarındaki geçici *dalgalanmalardan* başka bir şeyi düzenlemez. Arz ve talep, bir metanın pazar fiyatının neden kendi *değerinin* üstüne çıktığını ya da altına düştüğünü açıklar, hiç bir zaman bu değer kendisini değil. Varsayalım ki, arz ve talep birbirlerini dengeliyorlar, ya da iktisatçıların dedikleri gibi, ödeşiyorlar. Bu karşıt güçler eşitlendikleri anda birbirlerini felce uğrattılar ve şu ya da bu yönde etkin (sayfa 54) olmaktan çıkarlar. Arz ve talep eşitlendiği, dolayısıyla etkin olmaktan çıktığı anda, bir metanın *pazar fiyatı* kendi *gerçek değeri* ile, yani pazar fiyatının onun etrafında dalgalandığı standart fiyatı ile çakışır. Bu değer mahiyetini araştırırken, arz ve talebin pazar fiyatları üzerindeki geçici etkileri ile bir alıp veremediğimiz olamaz. Bu, ücretler için olduğu kadar, öteki bütün metaların fiyatları için de geçerlidir.

V. [ÜCRET VE FİYAT]

Dostumuzun bütün savları, teorik olarak, olabildiğince yalınlaştırıldığında, bir tek dogmaya indirgenir: "*Metaların fiyatları, ücretlerle belirlenir ya da düzenlenir.*"

Bu eskimiş ve çürütülmüş yanılgıya karşı pratik gözlemin tanıklığına başvurabilirdim. Emeklerine göreli olarak yüksek fiyat biçilen İngiliz fabrika işçilerinin, madencilerin, tersane işçilerinin vb., ürünlerinin ucuzluğu ile bütün öteki ulusları altettiklerini; oysa örneğin göreli olarak düşük fiyat biçilen İngiliz tarım işçisinin ürettiği ürününün pahalılığı yüzünden, bütün öteki uluslarca aldedildiğini söyleyebilirdim. Aynı ülkedeki mal çeşitlerini ve değişik ülkelerin metalarını birer birer karşılaştırarak, gerçek olmaktan çok görünüşteki bazı istisnalar bir yana, ortalama olarak, yüksek fiyat biçilen emeğin düşük fiyatlı metaları ürettiğini, düşük fiyat biçilen emeğin ise yüksek fiyatlı metaları ürettiğini gösterebilirdim. Elbette ki bu, bir durumda emeğin yüksek fiyatının, öteki durumda emeğin düşük fiyatının, bu birbirine taban tabana karşıt sonuçların, karşılıklı nedenleri olduklarını tanıtlamazdı; oysa bu, metalar fiyatlarının, emeğin fiyatları tarafından belirlenmediğini kesenkes tanıtlar. Ama bu ampirik yöntemi kullanmamıza hiç gerek yok.

Yurttaş Weston'ın "*metalar fiyatlarının ücretler tarafından belirlendiği ya da düzenlendiği*" dogmasını öne sürdüğü belki de yadsınabilir. Gerçekten de bunu hiç bir zaman böyle formüle etmemiştir. Tersine, kâr ile rantın metaların fiyatlarını oluşturan öğeler arasında bulunduklarını, çünkü, yalnızca işçinin ücretinin değil, kapitalistin kârının ve toprak sahibinin rantının da metaların fiyatları ile ödendiğini söylemiştir. Peki ama, onun fikrinde, fiyat nasıl oluşur? Önce (sayfa 55) ücretler ile. Sonra, fiyata kapitalist hesabına bir yüzdelik ve toprak sahibi hesabına da bir başka yüzdelik eklenir. Bir metanın üretiminde kullanılan işçilerin ücretleri 10 olsun. Eğer kâr oranı %100 ise, kapitalist ödenmiş ücretlere 10 eklerdi, eğer rant oranı da ücretlerin %100'ü ise, bir 10 daha eklenirdi. O zaman metanın toplam fiyatı 30 olacaktır. Ama, bu cinsten bir fiyat belirlemesi, fiyatların ücretlerle, belirlenmesinden başka bir şey olmazdı. Yukardaki örnekte, ücretler 20'ye yükseldiğinde, metanın fiyatı 60'a yükselecektir, vb.. Ücretlerin, fiyatları düzenlediği dogmasını savunan bütün modası geçmiş ekonomi politik yazarları, kârı ve rantı, *ücretlere yapılan basit yüzde ilaveleri* olarak ele alarak bu dogmayı tanıtlamaya çalışmışlardır. Besbelli ki, bunlardan hiç biri, bu yüzdelerin sınırlarını herhangi bir ekonomik yasaya bağlayamamışlardır. Tersine, kârın gelenekle, alışkanlıkla, kapitalistin iradesi ile, ya da gene aynı derecede keyfi ve açıklanamaz herhangi başka bir yöntemle düzenlendiğine inandıkları anlaşılıyor. Kârların kapitalistler arasında rekabetle belirlendiğini iddia etmelerinin hiç bir anlamı yoktur. Bu rekabet, elbette ki, sanayiin çeşitli dallarındaki değişik kâr oranlarını eşitler ya da ortalama bir düzeye indirger, ama bu, hiç bir zaman, bu düzeyin kendisini, yani genel kâr oranını belirleyemez.

Metaların fiyatlarının ücretler tarafından belirlendiğini söylediğimizde bundan ne anlıyoruz? Ücret, emeğin fiyatına verilen bir addan başka bir şey olmadığına göre, bu, meta fiyatlarının emek fiyatı ile belirlendiği anlamına gelir. "Fiyat", değişim-değeri olduğundan —değerden sözettiğim zaman daima değişim-değerini kastediyorum—, yani *para olarak ifade edilen* değişim-değeri olduğundan, bu önerme şunu demeye gelir: "*metaların değeri, emeğin değeri ile belirlenir*" ya da "*emeğin değeri, değerlerin genel ölçüsüdür*".

Peki öyleyse "*emeğin değeri*"nin kendisi nasıl belirlenir? İşte burda bir ölü noktaya ulaşıyoruz. Elbette ki, mantıklı olarak düşünmeye çalışırsak bir ölü noktaya ulaşıyoruz. Oysa bu dogmanın savunucuları, mantıki kaygılarla kendilerini sıkıntıya sokmuyorlar. Örneğin, dostumuz Weston'a bakın. İlkönce, bize, ücretlerin meta fiyatlarını düzenlediklerini, ve dolayısıyla ücretler yükseldiği zaman fiyatların da (sayfa 56) yükselmek zorunda olduklarını söyledi. Sonra bir yarım dönüş yaparak ücret artışlarının bir işe yaramayacağını, çünkü meta fiyatlarının da yükselmiş olduklarını ve ücretlerin aslında, karşılığında harcandıkları metaların fiyatları ile ölçüldüklerini göstermeye çalıştı.

Böylece, işe, emek değerinin metanın değerini belirlediğini söylemekle başlanıyor, ve metanın değerinin emeğin değerini belirlediği iddia edilerek bitiriliyor. Böylece, kısır bir döngü içinde, hiç bir sonuca ulaşmadan, bir o yana, bir bu yana dönüp duruluyor.

Kısacası, eğer herhangi bir metanın, örneğin emeğin, buğdayın ya da başka bir metanın değerini, değerin genel ölçüsü ve düzenleyicisi yaparsak, güçlüğün yerini değiştirmekten başka bir şey yapmadığımız açıktır, çünkü, bir değeri başka bir değerle belirlemiş oluruz ki, bu son değerin kendisinin de belirlenmesine gerek vardır.

En soyut biçimiyle ifade edildiğinde, "ücretler metaların fiyatlarını belirler" dogması şuna varır: "değer değerle belirlenir", ve aslında bu safsata da, değer hakkında hiç bir şey bilmediğimiz anlamına gelir. Eğer bu öncülü kabul edersek, ekonomi politüğün bütün genel yasaları salt boş laflar halini alır. Onun için, Ricardo'nun en büyük erdemi, 1817'de yayınlanan *The Principles of Political Economy*'de, herkesin kabul ettiğı ve yinelene yinelene usanç veren "'ücretler fiyatları belirler'" safsatasını tepeden tırnağı yıkmak oldu; o safsata ki, Adam Smith ve onun Fransız öncelleri, araştırmalarının gerçekten bilimsel olan bölümlerinde onu boşlamışlar, ama yapıtlarının daha yüzeysel ve halka hitabeden bölümlerinde yeniden ele almaktan da geri durmamışlardır.

VI. [DEĞER VE EMEK]

Yurttaşlar, sorunun gerçekten geliştirilmesi gereken noktasına varmış bulunuyorum. Bunu pek doyurucu bir biçimde yapacağıma söz veremem, çünkü bunu yapabilmem için bütün ekonomi politik alanını baştanbaşa ele almam gerekir. Ancak, Fransızların *effleurer la question*^[4*] dedikleri gibi, yalnızca bellibaşlı noktalarına değinebilirim. (sayfa 57)

Kendi kendimize sormak zorunda olduğumuz birinci soru şudur: Bir metanın *değeri* nedir? Nasıl belirlenir?

İlk bakışta insana öyle gelebilir ki, bir metanın değeri tamamıyla görelidir ve meta başka metalarla olan ilişkileri içinde düşünülmedikçe değeri saptanamaz. Gerçekte, bir metanın değerinden, değişim-değerinden sözettiğimizde, kafamızda, bu metanın, bütün öteki metalar karşılığında değişildiğı oransal nicelikler vardır. Ama o zaman şöyle bir soru çıkar ortaya: Metaların birbirleriyle değişildikleri bu oranlar nasıl düzenlenir?

Deneyimle biliyoruz ki, bu oranlar son derece çeşitlidir. Bir tek metal, örneğin buğdayı ele alalım, bir *quarter* buğdayın, hemen hemen sınırsız derecede değişik orantılar içinde çeşitli metalar karşılığında değişildiğini görürüz. Gene de, ister ipek, altın, ya da ister herhangi bir başka meta ile ifade ediliyor olsun, *metanın bu değeri, her zaman aynı kaldığına göre*, çeşitli mallar karşılığında *değişilişindeki bu farklı oranlardan* ayrı ve bağımsız olması gerekir. Çeşitli metalar arasındaki bu çeşitli eşdeğerlikler, bambaşka bir biçimde ifade edilebilmelidir. Ayrıca, bir *quarter* buğday, belli bir orana göre demir ile değişilir, ya da bir *quarter* buğdayın değeri demirin belli bir niceliğı ile ifade edilir dediğim zaman, buğdayın değeri ve onun demir olarak eşdeğeri *herhangi bir üçüncü şeye* eşittirler, bu üçüncü şey, ne buğdaydır, ne de demirdir, çünkü bunlar aynı büyüklüğü ayrı ayrı iki biçim altında ifade etmektedirler demiş oluyorum. O halde, bunlardan herbiri, buğday kadar demir de, birbirlerinden bağımsız olarak, onların ortak ölçüsünü meydana getiren o üçüncü şeye indirgenebilmelidir.

Bu noktayı aydınlatmak için çok basit bir geometri örneğine başvuracağım. Çok değişik biçim ve büyüklükteki üçgenlerin alanlarını karşılaştırdığımız zaman, ya da üçgenleri dörtgenlerle ya da başka doğru çizgili bir şekil ile karşılaştırdığımız zaman ne yapıyoruz? Herhangi bir üçgenin alanını, görülebilen biçiminin bambaşka bir ifadesine çeviriyoruz. Üçgenlerin alanlarının, doğaları gereği, tabanları ile yüksekliklerinin çarpımının yansına eşit olduğunu bulduktan sonra, her çeşit üçgenin ya da doğru (sayfa 58) çizgili bütün şekillerin farklı olan değerlerini birbirleriyle kıyaslayabiliriz, çünkü bunların hepsi belli sayıda üçgenlere bölünebilirler.

Metaların değerleri için de aynı yola başvurmak gerekir. Bunların hepsini, yalnızca o ortak ölçüyü hangi oranda içerdiklerine göre birbirlerinden ayırdederek, hepsi için geçerli olan ortak bir ifadeye indirgeyebilmemiz gerekir.

Metaların *değişim-değerleri*, bu nesnelerin toplumsal işlevlerinden başka bir şey olmadığından ve değişim-değerlerinin metaların *doğal* nitelikleri ile ortak hiç bir yanı bulunmadığından, ilkin şunu sormalıyız: Bütün metaların *ortak toplumsal* tözü nedir? *Emektir*. Bu metaı üretmek için, ona belli bir nicelikte emek uygulamak, ya da katmak gerekir. Ama yalnız *emek* demiyorum, *toplumsal emek* diyorum. Kendi kişisel dolaysız kullanımı için, kendisi tüketmek üzere bir nesne üreten bir adam, bir *ürün* yaratır, ama bir *meta* yaratmaz. Kendi kendine yeten bir üretici olarak toplumla ortak hiç bir şeyi yoktur. Ama bir meta üretmek için, bu adamın yalnız herhangi bir toplumsal gereksinmeyi karşılayacak bir şey üretmesi değil, kendi emeğinin de toplum tarafından harcanan toplam emeğin bir ögesi ya da bir parçası olması gerekir. Emeğinin, *toplum içindeki işbölümüne* bağımlı olması gerekir. Öteki işbölümleri olmaksızın bu emek hiç bir şeydir, ve kendisi de öteki işbölümlerini bütünlemek için gereklidir. *Metaları değer olarak* ele aldığımızda, onlara yalnızca *gerçekleşmiş, belirlenmiş*, ya da isterseniz, *billurlaşmış toplumsal emek* gözü ile bakarız. Bu açıdan metalar, birbirlerinden, ancak, daha çok ya da daha az emek miktarını temsil etmeleri bakımından *ayırdedilirler*; örneğin, bir ipek mendil için, bir kiremit için olduğundan daha büyük miktarda emek kullanılmıştır. Peki ama *emeğin miktarı* nasıl ölçülür? *Emeğin sürdüğü zamana* göre, emeği saatle, günle vb., ölçerek. Bu ölçüyü kullanmak için, elbette ki, bütün emek cinsleri, birim olarak, ortalama ya da basit emeğe indirgenir.

Demek ki, şu sonuca varıyoruz: bir metanın, *toplumsal emeğin billurlaşması* olduğu için bir *değeri* vardır. Onun değerinin, görelî değerinin *büyüklüğü*, içinde taşıdığı bu (sayfa 59) toplumsal tözün az ya da çok oluşuna, yani üretimi için zorunlu olan emeğin görelî miktarına bağlıdır. *Metaların görelî değerleri*, demek ki, *herbirinde kullanılmış, gerçekleşmiş, belirlenmiş emek nicelikleri ya da toplamaları ile* belirlenir. *Aynı emek zamanı içinde* üretilebilen metaların *karşılıklı* miktarları *eşittir*. Ya da, bir metanın içinde temsil edilen emek miktarı, başka bir metanın içinde temsil edilen emek miktarına göre neyse, o metanın değeri de ötekinin değerine göre odur.

Ama sanıyorum ki, çoğunuz bana şunu soracaksınız: metaların değerlerinin *ücretler* tarafından belirlenmesi ile, üretimleri için zorunlu *görelî emek miktarı* ile belirlenmesi arasında gerçekten de bu kadar büyük bir fark, ya da herhangi bir fark var mıdır? Bununla birlikte, bilmeniz gerekir ki, emeğin *ödülü* ile emeğin *miktarı* birbirinden tamamıyla ayrı iki şeydir. Örneğin, bir *quarter* buğday ile bir *ons* altının içinde *eşit miktarlarda emek* bulunduğunu varsayalım. Bu örneği alıyorum, çünkü, değerlerin gerçek niteliğine parmak basan ilk kişilerden biri olarak Benjamin Franklin, 1729'da yayınlanan *A Modest Inquiry into the Nature and Necessity of a Paper Currency* adını taşıyan ilk denemesinde bu örnekten yararlanıyor. Evet, demek ki, bir *quarter* buğday ile bir *ons* altının *eşit değerlerde* olduklarını, yani *eşdeğer* olduklarını, çünkü *ortalama emeğin eşit miktarlarının billurlaşması olduklarını* ve bu metaların herbirinin içinde şu kadar günlük ya da şu kadar haftalık emek bulunduğunu varsayıyoruz. Altının ve tahılın görelî değerlerini böyle belirlerken, her ne

biçimde olursa olsun, tarım işçilerinin ve madencilerin *ücretleri* ile ilgileniyor muyuz? Hiç de değil. Onların gündelik ya da haftalık emeklerinin ödeniş tarzını ya da hatta ücretli emek kullanılıp kullanılmadığı sorusunu tamamen *belirsiz* bırakıyoruz. Ücretli emek kullanılmış olsaydı bile, ücretler birbirlerinden çok farklı olabilirdi. Emegi bir *quarter* buğdayın içine katılmış olan işçi bunun için ancak iki *bushel*^[5*] buğday alırken, madende çalışan işçi altın *onsunun* yarısını alıyor olabilir. Ya da ücretlerin eşit olduğunu varsayarsak, bu ücretler, onlar (sayfa 60) tarafından üretilen metaların değerlerinden akla gelebilecek her oranda sapma gösterebilirler. Ücretler, bir *quarter* buğdayın ya da bir *ons* altının yarısı, üçte-biri, dörtte-biri ya da beşte-biri tutarında olabilir. Bu *ücretler*, elbette ki, üretilen metaların değerlerini *aşamazlar*, onlardan daha *yüksek* olamazlar, ama akla gelebilecek her oranda *daha az* olabilirler. Ücretler ürünlerin değerleri ile *sınırlıdır*, ama *ürünlerin değerleri* ücretlerle sınırlı değildir. Ve, her şeyden önce, değerler, yani örneğin altın ve buğdayın göreceli değerleri, kullanılan emeğin değeri, yani *ücretler*, hiç hesaba katılmadan saptanmıştır. Demek ki, metaların değerlerinin *içerlerinde bulunan emeğin göreceli miktarları* ile belirlenmesi, metaların değerlerinin emeğin değeri ile, ya da *ücretlerle* belirlenmesi biçimindeki totolojik yöntemden bambaşka bir şeydir. Bu nokta, incelememiz boyunca daha da aydınlanacaktır.

Bir metanın değişim-değerini hesaplarken, *en son* kullanılan emek miktarına, metanın hammaddesi içine *daha önce* katılmış emek miktarını da, onun gibi, bu emeğe yardımcı olan aletlere, avadanlıklara, makinelere ve binalara katılmış emek miktarını da eklemek gerekir. Örneğin, belli bir miktardaki pamuk ipliğinin değeri, eğirme sırasında pamukta billurlaşmış ve ona katılmış emek miktarı, daha önceden pamuğun kendisinde gerçekleşmiş olan emek miktarı, kullanılan kömüre, yağa ve öteki yardımcı maddelere katılmış emek miktarı, buharlı makinelerde, masuralarda, fabrika binalarında vb. bulunan emek miktarıdır. Aletler, makineler, binalar gibi gerçek anlamda iş araçları denen şeyler, yinelenen üretim süreci boyunca, uzun ya da kısa bir süre tekrar tekrar kullanılırlar. Eğer onlar da hammaddeler gibi bir anda tüketilselerdi, tüm değerleri, bir anda, üretimine yardımcı oldukları metaya aktarılmış olurdu. Ama, örneğin bir masura ancak azar azar yıprandığından, ortalama ömrüne ve belirli bir süredeki, diyelim bir gün içindeki ortalama yıpranmasına dayandırılan ortalama bir hesap yapılır; bu yolla, masuradan bir günde *dokunan* ipliğe ne kadar değer geçtiği, ve dolayısıyla, örneğin, bir kilo iplikte cisimleşmiş toplam değer miktarının ne kadar kısmının masura içinde önceden gerçekleştirilmiş emek (sayfa 61) miktarından geldiği hesaplanır. Şimdiki konumuz bakımından bu nokta üzerinde daha fazla durmamızın gereği yok.

Eğer bir metanın değeri, o metanın *üretimine verilen emek miktarı tarafından* belirleniyorsa, bir işçi ne kadar tembel ve beceriksiz olursa, onun yaptığı metanın da o kadar fazla değer taşıyacağı, çünkü, o metanın yapımı için gerekli-emeğin daha uzun zaman alacağı sanılabilir. Ama bu talihsiz bir hata olurdu. Anımsayacaksınız, ben, "*toplumsal emek*" deyimini kullandım, ve bu "*toplumsal*" nitelemesi pek çok şeyi içerir. Bir metanın değeri, o metanın içinde taşıdığı cisimleşmiş ya da billurlaşmış emek miktarı tarafından belirlenir dediğimiz zaman, belli toplumsal bir durumda, üretimin belirli ortalama toplumsal koşulları içinde ve kullanılan emekte ortalama bir yegginlik ve beceri olmak üzere, o metanın üretimi için *gereken emek miktarını* anlıyoruz. İngiltere'de, buharla işleyen dokuma tezgahı, kolla işleyen dokuma tezgahı ile rekabete girdiği zaman, belirli bir iplik miktarını bir karış pamukluya ya da beze döndürmek için eskisinin ancak yansı kadar bir emek-zamanı gerekli oldu. Zavallı el tezgahı dokumacısı, o zaman, daha önceleri çalıştığı 9-10 saat yerine, şimdi günde 17-18 saat çalışıyordu. Ama bu 20 saatlik emeğin ürünü, 10 saatlik toplumsal emek-zamanından fazlasını, yani belirli bir iplik miktarını dokunmuş kumaş haline döndürmek için gerekli 10 saatlik toplumsal emekten fazlasını temsil etmiyordu. Demek ki, 20 saatlik ürününün değeri, eskiden 10 saatlik ürününün değerinden hiç de daha fazla değildi.

Şu halde, eğer bir. meta içinde cisimleşmiş toplumsal olarak gerekli-emek miktarı o metaın değişim-değerini belirliyorsa, bir metaın üretimi için gerekli olan emek miktarındaki her artma, onun değerini artıracak, ve her azalma da azaltacaktır.

Eğer, sözünü ettiğimiz metaların üretimleri için gerekli-emek miktarları değişmeden kalsaydı, onların görelî değerleri de değişmeden kalırdı. Ama durum hiç de öyle değildir. Bir metaın üretimi için gerekli-emek miktarı, kullanılan emeğin üretici gücündeki değişikliklerle birlikte durmadan değişir. Emeğin üretici gücü ne kadar büyük olursa, belirli bir emek-zamanı içerisinde o kadar çok üretim (sayfa 62) yapılır; üretici gücün büyüklüğü ne kadar azsa, aynı zaman içinde o kadar daha az üretilir. Örneğin, nüfusun artması sonucu daha düşük verimlilikteki toprakları işlemek zorunda kalınsa, aynı miktarda üretim, ancak, daha büyük miktarda bir emek kullanımı ile elde edilebilirdi ve sonuç olarak da tarım ürünlerinin değeri yükselirdi. Öte yandan, eğer modern üretim araçları ile, bir tek iplikçi; bir işgünü içinde, eskiden aynı zaman içinde çıkırıkla yapabildiğinden binlerce kez daha fazla pamuğu iplik haline getirebiliyorsa, besbelli ki, her bir kilo pamuk eskisinden binlerce kez daha az emek emecektir ve bundan dolayı da iplik eğirilmesi sırasında her kilo pamuğa katılan değer eskisinden bin kez az olacaktır. İpliğin değeri de bir o kadar düşecektir.

Çeşitli halklarda, çalışmada kazanılan ustalık, becerideki ve doğal enerjideki ayrılıklar bir yana bırakılacak olursa, emeğin üretici güçleri esas olarak şunlara bağlı olacaktır:

1. Toprağın, madenlerin vb. verimliliği gibi emeğin *doğal* koşullarına;

2. Büyük üretimden, sermaye yoğunlaşmasından ve emeğin birleşmesinden, ilerleyen işbölümünden, makinelerden, gelişmiş yöntemlerden, kimyasal ve başka doğal güçlerin kullanılmasından, haberleşme ve taşıma sayesinde zamanın ve uzaklığın kısalmasından, ve bilimin doğal güçlere egemen olmasından ve onları emeğin hizmetine koymasına yardımcı olan ve emeğin toplumsal ya da kooperatif niteliğini geliştiren bütün öteki icatlardan elde edilen *emeğin toplumsal güçlerinin* durmadan iyileşmesine. Emeğin üretici gücü ne kadar büyükse, belirli bir miktar ürün için kullanılan emek de o kadar azdır; böylece ürünün değeri de daha azdır. Emeğin üretici gücü ne kadar azsa, aynı miktar ürün için kullanılan emek miktarı da o kadar fazladır; böylece değeri de o kadar daha büyüktür. Böylece, genel bir yasa olarak, şunu koyabiliriz:

Metaların değerleri, üretimlerinde kullanılan emek-zamanı ile doğru orantılıdır ve kullanılan emeğin üretici gücü ile ters orantılıdır.

Buraya kadar yalnız değerden sözettiğimizden, değer aldığı özgül bir biçim olan *fiyat* hakkında da birkaç söz ekleyeceğim. (sayfa 63)

Kendi başına, *fiyat*, *değerin parasal ifadesinden* başka bir şey değildir. Örneğin, bu ülkenin bütün metalarının değerleri altın-fiyat olarak ifade edilirler. Kıta üzerinde ise, esas olarak, gümüş-fiyat olarak ifade edilirler. Altının ya da gümüşün değeri, bütün öteki metaların değerleri gibi, elde edilmeleri için gerekli emek miktarı ile belirlenir. Ulusal üretiminizin, içinde ulusal emeğinizin belirli bir miktarının billurlaşmış bulunduğu belli bir tutarını, altın ve gümüş satıcısı ülkelerin içinde *kendi* emeklerinin belli bir miktarının billurlaşmış bulunduğu üretimleri karşılığında değişiyorsunuz. İşte böylece, gerçekte bir trampa ile, bütün metaların değerlerini, herbirinin kendi yapımlarında kullanılmış emek nicelikleri demek olan değerlerini altın ve gümüş olarak ifade etmesini öğreniyorsunuz. *Değerin parasal ifadesine*, ya da aynı şey demek olan, değer *fiyata* çevrilmesine daha yakından bakıldığında, bunun, bütün metaların *değerlerine bağımsız ve türdeş bir biçim* verme ya da bu değerleri eşit toplumsal emek miktarları olarak ifade etme süreci olduğunu görürsünüz. Değerin parasal bir ifadesinden başka bir şey olmadığı kadarıyla, fiyata, Adam Smith *doğal fiyat*, Fransız fizyokratları ise "*prix necessaire*"^[6*] adını verdiler.

Şu halde *değer* ile *pazar fiyatı* arasındaki, ya da *doğal fiyat* ile *pazar fiyatı* arasındaki ilişki

nedir? Hepiniz biliyorsunuz ki, tek tek ele alındıklarında üreticilerin üretim koşulları ne kadar ayrı olursa olsun, aynı türden bütün metalar için *pazar fiyatı aynıdır*. Pazar fiyatı, ancak, pazara belirli bir maldan belirli bir miktarda sürmek için ortalama üretim koşulları altında *ortalama* olarak gerekli *toplumsal emek miktarını* ifade eder. Bu, belirli bir türden bir metanın toplam miktarı üzerinden hesaplanır.

Buraya kadar, bir metanın *pazar fiyatı*, onun *değeri* ile çakışır. Öte yandan, kimi kez değerin ya da doğal fiyatın üstüne çıkan, kimi kez de altına düşen pazar fiyatlarındaki dalgalanmalar, arz ve talebin dalgalanmalarına bağlıdır. Pazar fiyatının değerden gösterdiği sapmalar sürekli, ama Adam Smith'in dediği gibi: (sayfa 64)

"Doğal fiyat, bütün metaların fiyatlarının durmadan oraya doğru çekildikleri merkez fiyattır. Çeşitli durumlar, fiyatları bazan bu noktanın çok yukarısında tutabilirler, bazan da biraz altına düşürürler. Ama bu durgunluk ve değişmezlik noktasına ulaşmalarını önleyen engeller ne olursa olsun, durmadan oraya doğru yönelirler."[31]

Şu anda, bu noktayı daha ayrıntılı olarak ele alamıyorum. Şunu söylemek yeterlidir: *eğer* arz ve talep birbirlerini dengelerlerse, metaların pazar fiyatları, onların doğal fiyatlarına, yani herbirinin kendi üretimi için gerekli olan emek miktarlarıncı belirlenen değerlerine tekabül eder. Ama arz ve talep sürekli olarak birbirlerini dengeleme eğilimi göstermek *zorundadırlar*, her ne kadar bunu, bir dalgalanmanın başka bir dalgalanmayla, bir artmanın bir azalmayla ve bir azalmanın bir artmayla giderilmesi yoluyla yaparlarsa da. Ama gündelik dalgalanmaları dikkate almak yerine, örneğin Tooke'un yaptığı gibi, pazar fiyatlarının hareketini daha uzun bir dönem içinde tahlil ederseniz, göreceksiniz ki, pazar fiyatlarındaki dalgalanmalar, değerden gösterdikleri sapmalar, iniş ve çıkışlar birbirlerini etkisizleştirirler ve dengelerler; öyle ki, şimdi üzerinde, durmadan geçmem gereken tekellerin etkisi ve bazı öteki tadil edici etmenler bir yana bırakılırsa, her türden metalar, ortalama olarak, kendi *değerinden*, yani doğal fiyatlarından satılırlar. Pazar fiyatlarındaki dalgalanmaların birbirlerini ne kadar bir zaman parçası içinde dengeledikleri, değişik meta türleri için başka başkadır, çünkü arzı talebe uyarlamak, bir tür meta için, ötekisi için olduğundan daha kolaydır.

Demek ki, genellikle ve daha uzun dönemlerde, her türden metalar kendi değerinden satılıyorlarsa, bireysel kârların değil, çeşitli sanayilerin süregiden ve olağan kârlarının meta fiyatlarının *yükseltilmesinden* ya da metaların kendi *değerlerinden* daha yüksek bir fiyattan satılmasından ileri geldiğini varsaymak saçmadır. Bu görüş tarzının saçmalığı, genelleştirildiğinde açıkça ortaya çıkar. Bu durumda, kişinin satıcı olarak durmadan kazandığını, satın alıcı olarak durmadan yitirmesi gerekir. Satıcı olmadan alıcı olan, ya da üretici olmadan tüketici olan kişiler de vardır demek, bir şeyi halletmez. Bu insanların üreticiye ödediklerini, ilkin (sayfa 65) hiç bir karşılığı olmaksızın, üreticiden almış olmaları gerekir. Eğer biri sizden ilkin paranızı alsa, ve sonra sizin metalarınızı sizden satın alarak paranızı size geri verse, metalarınızı çok pahalı da satsanız, hiç bir zaman zenginleşmezsiniz. Bu türden bir işlem zararı azaltabilir, ama hiç bir zaman kâr etmeye yaramaz.

Demek ki, kârın *genel mahiyetini* açıklamak için, metaların, ortalama olarak, *gerçek değerlerinden satıldıkları ve kârların, metaların değerlerinden*, yani onlarda cisimleşmiş emek miktarıyla orantılı olarak *satılmaları olgusundan kaynaklandığı* ilkesinden yola çıkmak gerekir. Eğer kârı bu temel üzerinde açıklayamazsanız, hiç bir türlü açıklayamazsınız. Bu, ters, günlük gözlemlerinizi çelişen bir şeymiş gibi görünür. Yeryüzünün güneşin çevresinde dönmesi ve suyun çok yanıcı iki gazdan oluşması da aynı derecede ters bir şeydir. Şeylerin yalnızca aldatici görünümelerini yakalayan günlük deneyime dayanılarak yargılandığında, bilimsel gerçek her zaman terstir.

VII. İŞGÜCÜ

Böylesine bir çırpıda yapılabildiği kadarıyla, *değerin, her türden metanın değerinin* mahiyetini tahlil ettikten sonra, şimdi dikkatimizi *emeğin özel değeri* üzerine çevirmemiz gerekiyor. Burada da, görünürdeki bir terslikle sizi tekrar şaşırtmak zorunda kalacağım. Hepiniz kesin olarak şu kanıdasınızdır ki, her gün sattığınız şey emeğinizdir, o halde emeğin de bir fiyatı vardır ve, bir metanın fiyatı onun değerinin parasal ifadesinden başka bir şey olmadığına göre, kesin olarak, *emek değeri* diye bir şeyin de olması gerekir. Ama, sözcüğün bilinegelen olağan anlamında *emek değeri* diye bir şey yoktur. Değeri oluşturan şeyin, bir meta içinde billurlaşmış gerekli-emek miktarı olduğunu gördük. Bu değer anlayışını uyguladığımızda, diyelim on saatlik bir işgününün değerini nasıl tanımlayabiliriz? Bu işgünü içerisinde ne kadar emek vardır? On saatlik On saatlik bir işgününün değeri, on saatlik emeğe, ya da içerdiği emek miktarına eşittir demek, bir totoloji, üstelik bir saçmalık olurdu. Elbette ki, "*emek değeri*" deyiminin gerçek, ama gizli (sayfa 66) anlamını bir kez bulunca, değer bu akla-aykırı ve görünüşe göre olanaksız uygulamasını açıklayabilecek durumda olacağız, tıpkı gökcisimlerinin gerçek hareketlerinin ne olduğundan bir kez emin olduk mu, onların görünürdeki ya da salt görüngüsel hareketlerini açıklayabilecek durumda olmamız gibi.

İşçinin sattığı şey, doğrudan doğruya *emeği* değil, onu kullanma hakkını geçici olarak kapitaliste devrettiği *işgücüdür*. Bu o kadar doğrudur ki, İngiltere'de de öyle midir bilmem ama, Kıtanın bazı ülkelerindeki yasalara göre, bir kimsenin kendi işgücünü satabileceği *azami süre* belirlenmiştir. Eğer kişinin işgücünü sonsuz bir süre için satmasına izin verilseydi, kölelik hemen o anda yeniden kurulurdu. Böyle bir satış, işçinin tüm yaşamı boyunca geçerli olmak üzere yapılsaydı, bu satış işçiyi, o anda, patronunun ömürboyu kölesi haline getirirdi.

İngiltere'nin en eski iktisatçılarından ve en özgün filozoflarından olan Thomas Hobbes, daha o zaman, *Leviathan*'ında, bütün ardıllarının gözlerinden kaçan bu noktaya içgüdüsel olarak parmak basmıştı. "*Bir adamın değeri*, bütün diğer şeyler için olduğu gibi, onun *fiyatıdır*: yani, *gücünün kullanılması* karşılığında kendisine verilen şeydir"^[32] demişti.

Eğer bu temelden yola çıkarsak, bütün öteki metaların değeri gibi, *emeğin değerini* de belirleyebilecek durumda oluruz.

Ama bunu yapmadan önce, pazarda, bir yanda toprağı, makineleri, hammaddeleri ve geçim araçlarını, yani işlenmemiş ilkel durumdaki toprak dışında hepsi *emeğin ürünleri* olan her şeyi elinde bulunduran bir alıcılar grubunun bulunması, öte yanda ise kendi işgüçlerinden, kollarından ve beyinlerinden başka satacak hiç bir şeyleri olmayan bir alıcılar grubunun bulunması durumunu; gruptan biri yaşamını kazanmak için durmadan satarken, ötekinin kâr etmek ve zenginleşmek için boyuna satın alması durumunu yaratan bu garip durumun nasıl ortaya çıktığını sorabiliriz. Bu sorunun incelenmesi, bizi, iktisatçıların *ön ya da ilkel birikim* dedikleri, ama *ilkel mülksüzleştirme* denilmesi gereken şeyin araştırılmasına götürür. Bu ilkel birikim (sayfa 67) denen şeyin, emekçi ile onun iş araçları arasında varolan *ilkel birliğin dağılması* sonucuna götüren bir dizi tarihsel süreçten başka bir anlama gelmediğini buluruz. Bununla birlikte, böyle bir araştırma, burada ele aldığım konunun dışına çıkar. Emekçi ile onun iş araçları arasında bir kere *ayrılma* oldu mu, bu durum, üretim biçiminde yeni ve köklü bir devrim onu altüst edinceye ve ilk birliği yeni bir tarihsel biçim içerisinde yeniden kuruncaya dek varlığını sürdürecektir ve her gün daha çok artarak sürüp gidecektir.

Peki, *işgücünün değeri* nedir?

Bütün öteki metallerde olduğu gibi, emeğin değeri de, onu üretmek için gerekli-emek miktarı ile belirlenir. Bir kimsenin işgücü, ancak onun yaşayan kişiliğinde varolur. Bu kimsenin kendini yetiştirmek ve yaşamını sürdürmek için belli miktarda geçim araçları tüketmesi gerekir. Ama insan da, makine gibi yıpranır ve onun yerini başkasının alması gerekir. Emek pazarında onun yerini alabilsin ve emekçiler soyunu sürdürüp gitsin diye, kendi öz geçimi için muhtaç olduğu, geçim araçları kitlesi dışında, ona, belli sayıda çocuk yetiştirmesi için de belli miktarda geçim araçları gereklidir. Ayrıca işgücünü geliştirmek, belli bir beceri kazanmak için, bunun dışında kalan miktarda değerler de harcanmalıdır. Amacımız bakımından, eğitim ve gelişme maliyetleri önemsiz olan ortalama emeği dikkate almamız yeterli olacaktır. Ama, gene de, bu fırsattan yararlanarak, farklı nitelikteki işgüçlerinin üretim mahiyetleri nasıl değişiyorsa, farklı sanayi dallarında kullanılan işgüçlerinin değerlerinin de farklı olmak zorunda olduklarını belirteyim. Şu halde, *ücretlerde eşitlik* istemi, bir yanılgıya, hiç bir zaman yerine getirilemeyecek *akla-aykırı* bir isteğe dayanmaktadır. Bu istemin kaynağı, öncülleri kabul edip, vargılardan kaçan hatalı ve yüzeysel radikalizmdir. Ücret sisteminde, işgücünün değeri, bütün öteki metallerin değerleri gibi belirlenir. Ve değişik türden işgüçleri nasıl ki farklı değerlere sahiplerse, ya da üretimleri için farklı emek miktarları gerektiriyorlarsa, emek pazarında da farklı fiyatlara sahip olmak *zorundadırlar*. Ücret sistemi altında, *eşit ya da hatta adil ücret* isteminde bulunmak, kölelik sistemi temeli üzerinde *özgürlük* istemekle aynı şeydir. Sorun, sizin neyi (sayfa 68) haklı ya da adil bulduğunuz değildir. Sorun şudur: Belirli bir üretim sisteminde, zorunlu ve kaçınılmaz olan nedir?

Bu söylediklerimizden sonra, görülüyor ki, *işgücünün değeri*, işgücünün üretimi, geliştirilmesi, bakımı ve sürdürülmesi için gerekli *geçim araçlarının değeri* tarafından belirlenir.

VIII. ARTI-DEĞER ÜRETİMİ

Bir işçinin yaşamı için günlük olarak gerekli ortalama geçim araçları miktarının üretilmesi için *altı saatlik ortalama emek* gerektiğini varsayalım. Ayrıca bu altı saatlik ortalama emeğin, 3 şiline eşit bir altın miktarını temsil ettiğini varsayalım. O zaman bu 3 şilin, bu adamın *işgücünün günlük değerinin fiyatı* ya da *parasal ifadesi* olur. Bu adam günde altı saat çalışacak olsa, her gün kendi günlük gereksinmelerinin ortalama miktarını satın almasına, yani bir işçi olarak varlığını sürdürmesine yetecek kadar bir değer üretmiş olur.

Ama bu adam bir ücretli emekçidir. Dolayısıyla, işgücünü bir kapitaliste satması gerekir. İşgücünü günde 3 şiline, ya da haftada 18 şiline satıyorsa, onu değerine satmış olur. Bu adamın bir iplikçi olduğunu varsayalım. Eğer günde altı saat çalışırsa, her gün pamuğa 3 şilinlik bir değer katacaktır. Her gün pamuğa kattığı bu değer, ücretinin, yani gündelik olarak kendi işgücü karşılığında aldığı fiyatın tamıtamına eşdeğeri olur. Ama bu durumda kapitalistin eline *hiç bir artı-değer*, ya da *artı-ürün* geçmez. İşte pürüz bu noktada çıkıyor.

İşçinin işgücünü satın alarak, ve işgücünün değerini ödeyerek, kapitalist, bütün öteki alıcılar gibi, satın almış olduğu metaı tüketme ya da ondan yararlanma hakkını elde etmiştir. Bir insanın işgücünün tüketilmesi ya da kullanılması, o insanı çalıştırarak olur, tıpkı bir makinenin de işletilerek tüketilmesi ya da kullanılması gibi. Kapitalist, işçinin günlük ya da haftalık işgücünün değerini ödemekle, demek

ki, bu güçten yararlanmak, onu *bütün gün* ya da *bütün hafta* boyunca çalıştırmak hakkını elde etmiştir. İşgününün ya da işhaftasının, elbette ki, sınırları vardır, ama (sayfa 69) bunu ilerde daha yakından inceleyeceğiz. Şimdilik dikkatinizi belirleyici bir noktaya çekmek istiyorum.

İşgücünün *değeri*, bu işgücünün devam ettirilmesi ya da yeniden üretilmesi için gerekli-emek miktarıyla belirlenir, ama bu işgücünün *kullanımı*, yalnızca işçinin etkin enerjisi ve fizik kuvvetiyle sınırlıdır. İşgücünün gündelik ya da haftalık değeri, bu gücün gündelik ya da haftalık olarak işe koşulmasından çok başka bir şeydir; tıpkı, bir atın gereksindiği besin ile, o atın binicisini taşıyabileceği zamanın birbirinden tamamıyla ayrı iki şey oluşları gibi. İşçinin işgücünün *değerini* sınırlandıran emek miktarı, hiç bir şekilde, onun işgücünün gerçekleştireceği emek miktarının sınırını meydana getirmez. Bizim iplikçi örneğini alın. Gördük ki, işçinin, işgücünü her gün yenilemesi için, günde 3 şilinelik bir değer yaratması gerekmektedir, bu da, onun altı saatlik günlük çalışma ile gerçekleştirdiği değerdir. Ama bu, onu, günde on-oniki saat ya da daha fazla çalışma yeteneğinden yoksun bırakmaz. Kapitalist, iplikçiye işgücünün gündelik ya da haftalık *değerini* ödemekle, bu işgücünü *bütün bir gün ya da bütün bir hafta boyunca* kullanma hakkını elde etmişti. Şu halde onu, diyelim ki, günde *oniki saat* çalıştıracaktır. İplikçi kendisine ücretinin, yani kendi işgücünün değerinin eşdeğerini üretmek için gerekli olan altı saatin *üzerinde*, *artı-emek* saatleri diye adlandıracağım *bir altı saat daha* çalışmak zorunda olacaktır, ki bu artı-emek, bir *artı-değer* ve bir *artı-ürün* olarak gerçekleşecektir. Eğer iplikçimiz örneğin altı saatlik gündelik çalışması ile, pamuğa, kendi ücretinin tam eşdeğerini oluşturan 3 şilinelik bir değer katıyorsa, oniki saatte pamuğa 6 şilinelik bir değer katacak ve bu değere *orantılı bir iplik fazlası* üretecektir. İşgücünü kapitaliste satmış olduğundan, yarattığı tüm değer ya da ürün, kapitaliste, belirli bir zaman için onun işgücünün sahibi olan kapitaliste aittir. Demek ki, kapitalist 3 şilin ödemekle, 6 şilinelik bir değer gerçekleştirecektir, çünkü içerisinde altı saatlik emek bulunan bir değer ödemekle, bunun karşılığında içerisinde oniki saatlik emek bulunan bir değer elde edecektir. Bu süreci her gün yineleyerek, kapitalist, her gün cepten 3 şilin çıkaracak (sayfa 70) ve altı şilin de cebe indirecektir, ki bu 6 şilinin yarısı, yeniden ücretleri ödemek için kullanılacak, öteki yarısı ise, kapitalistin karşılığında hiç bir eşdeğer ödemediği *artı-değeri* oluşturacaktır. Ve işte kapitalist üretim, yani ücret sistemi, *sermaye* ile *emek arasındaki bu tarz bir değişim* üzerine kuruludur, ve durmadan, işçiye işçi olarak, kapitalisti de kapitalist olarak yeniden üretmek zorundadır.

Artı-değer oranı, öteki bütün koşullar aynı kalmak koşuluyla, işgününün, işgücünün değerini yeniden üretmek için gerekli bölümü ile, kapitalist için harcanan *artı-zaman* ya da *artı-emek* arasındaki orana bağlı olacaktır. O halde artı-değer oranı, *işgününün*, işçinin çalışarak ancak kendi işgücünün değerini yeniden ürettiği, yani ücretinin eşdeğerini sağladığı *zamanın ötesine ne oranda uzadığına* bağlı olacaktır.

IX. EMEĞİN DEĞERİ

Şimdi yeniden "*emeğin değeri ya da fiyatı*" deyimine dönmemiz gerekiyor.

Gördük ki, gerçekte, bu değer, işgücünün bakımı için gerekli metaların değeri ile ölçülen işgücü değerinden başka bir şey değildir. Ama işçi, ücretini, çalıştıktan *sonra* aldığından ve ayrıca, gerçekte kapitaliste verdiği şeyin kendi emeği olduğunu bildiğinden, işgücünün değeri ya da fiyatı, ona,

zorunlu olarak, *bizzat emeğinin fiyatı* ya da *değeri* gibi görünür. Eğer işgücünün fiyatı, içinde altı iş saatinin gerçekleşmiş olduğu 3 şilin ise, ve o oniki saat çalışıyorsa, her ne kadar bu oniki saatlik emek 6 şilinlik bir değeri temsil ederse de, işçi, zorunlu olarak, bu 3 şilini oniki saatlik emeğin değeri ya da fiyatı olarak kabul eder. Buradan çifte bir sonuç çıkar:

Birincisi: her ne kadar kesin olarak konuşulduğunda, emeğin değeri ya da fiyatı teriminin hiç bir anlamı olmasa da, *işgücünün değeri ya da fiyatı*, sanki *emeğin kendi fiyatı* ya da *değeri* imiş gibi görünür. İkincisi: ner ne kadar işçinin gündelik çalışmasının bir bölümü *ödenmeyip*, yalnızca bir bölümü *ödeniyorsa* da, ve her ne kadar *artı-değerin* ya da *kârın* kaynağını meydana (sayfa 71) getiren şey, kesinlikle, bu *ödenmemiş* bölüm ya da *artı-emek* olsa da, emeğin tamamı *ödenmiş* emek gibi görünür.

İşte bu yanlış görünümdür ki, *ücretli emeği* emeğin öteki *tarihsel* biçimlerinden ayırdeder. Ücretlilik sistemi temeli üzerinde, *ödenmemiş* emek bile, *ödenmiş* emek gibi görünür. *Kölelikte* ise durum tam tersinedir: emeğinin *ödenmiş* bölümü bile *ödenmemiş* emek gibi görünür. Çalışabilmesi için kölenin elbette ki yaşaması ve işgününün bir bölümünün kendi varlığını sürdürmesinin değerini karşılamaya gitmesi gerekir. Ama, köle ile efendisi arasında sonuca bağlanmış bir pazarlık olmadığından, her iki yan arasında alış ve satış işlemi bulunmadığından, köle, kendi emeğinin tamamını, hiç bir karşılık almadan veriyormuş gibi görünür.

Öte yandan, daha düne kadar Doğu Avrupa'nın her yanında bulunduğunu söyleyebileceğimiz köylü serfi ele alalım. Bu köylü, örneğin, üç gün kendi tarlasında ya da kendisine verilmiş tarlada kendi hesabına çalışır, öteki üç gün ise, senyörünün malikanesinde zorunlu ve bedava iş görürdü. Şu halde burada, *ödenmiş* emekle *ödenmemiş* emek, zaman bakımından da, yer bakımından da gözle görülür biçimde birbirinden ayrılmış idi. Ve bizim liberaller, bir adamı bir hiç karşılığında çalıştırmak gibi bu akılalmaz anlayışa karşı büyük öfkelere kapıldılar.

Bununla birlikte, aslında, bir adam ister haftanın üç günü kendi hesabına kendi tarlasında, üç günü ise hiç bir karşılık almadan senyörünün malikanesinde çalışsın, ya da isterse,, fabrikada ya da atelyede altı saat kendisi için altı saat de patronu için çalışsın, ikisi de aynı kapıya çıkar; her ne kadar, bu son durumda, emeğin *ödenmemiş* bölümleri ile *ödenmiş* bölümleri birbirinden ayrılmazcasına içiçe girmişse de, ve *işin içinde bir sözleşmenin giriyor olmasıyla* ve *ücretin* hafta sonunda alınıyor olmasıyla bu işlemin tüm mahiyeti gözlerden gizleniyor olsa da, sonuç değişmez. Bir durumda, *ödenmemiş* emek gönül rızası ile, ötekinde ise zorla veriliyormuş gibi görünür. İşte bütün fark bundan ibarettir.

Bundan böyle, "emeğin değeri" deyimini kullandığım zaman, sadece "işgücünün değeri" deyimini halk diliyle ifade etmiş olacağım. (sayfa 72)

X. KÂR, BİR METAI DEĞERİNDEN SATMAKLA ELDE EDİLİR

Bir saatlik ortalama emeğin altı peniye eşit ya da oniki saatlik ortalama emeğin altı şiline eşit bir değeri temsil ettiğini varsayalım. Ayrıca, emeğin değerinin üç şilin, ya da altı saatlik emek ürünü olduğunu varsayalım. Bu durumda, bir metada kullanılan hammadde, makine vb. yirmidört saatlik ortalama emek içeriyorsa, bu metanın değeri oniki şilin olacaktır. Dahası, kapitalistin çalıştırdığı işçi

bu üretim araçlarına oniki saatlik emek katıyorsa, bu oniki saat, altı şilinlik ek bir değer içerecektir. Böylece, *ürünün toplam değeri* otuzaltı saatlik gerçekleşmiş emeğe, yani onsekiz şiline eşit olacaktır. Ama emeğin değeri, ya da işçiye ödenen ücret sadece üç şilin olduğuna göre, kapitalist, işçi tarafından harcanmış olan ve metanın değeri içinde gerçekleşmiş olan altı saatlik artı-emek karşılığında hiç bir eşdeğer ödemiş olacaktır. Demek ki, kapitalist, bu metayı, değeri olan onsekiz şiline satmakla, karşılığında hiç bir eşdeğer ödemiş bulunduğu üç şilinlik bir değeri gerçekleştirmiş olur. Bu üç şilin, cebine attığı artı-değeri, yani kârı oluşturur. Kapitalist, bu durumda, metayı, değerinin *üstünde* bir fiyata satarak değil, onu *gerçek değerine* satarak üç şilinlik bir kâr sağlamış olacaktır.

Bir metanın değerini, içerdiği *emeğin toplam miktarı* belirler. Ama bu emek miktarının bir bölümü karşılığında ücret biçiminde bir eşdeğerin ödendiği bir değer olarak gerçekleşirken, bir bölümü de karşılığında *hiç bir* eşdeğerin ödenmediği bir değer olarak gerçekleşmektedir. Metanın içerdiği emeğin bir bölümü *ödenmiş* emektir, öteki bölümü ise *ödenmemiş* emektir. Bu bakımdan kapitalist, metayı *değerine* satarken, yani onun üretiminde kullanılan toplam emek miktarının billurlaşması olarak değerine satarken, o, bu metayı zorunlu olarak bir kârla satmış olur. Kapitalist yalnızca kendisine, bir eşdeğere malolmuş şeyi değil, işçisi için bir emeğe malolmuş olsa da kendisi için hiç bir şeye malolmamış şeyi de satar. Metanın kapitaliste olan maliyeti ile, gerçek maliyeti farklı şeylerdir. O halde, normal ve ortalama kârların, metalar gerçek değerlerinin *üstünde* değil, *gerçek değerlerine* (sayfa 73) satıldığında sağlandığını bir kez daha belirtiyorum.

XI. ARTI-DEĞERİN AYRIŞTIĞI ÇEŞİTLİ BÖLÜMLER

Artı-değere, yani metaların toplam değerinin içinde *artı-emeğin*, yani işçinin *ödenmemiş emeğinin* cisimleşmiş bulunduğu bölümüne kâr adını veriyorum. Bu kârın tamamı sanayici kapitalist tarafından cebe indirilmez. Toprak, ister tarım, binalar ya da demiryolları, ister bambaşka bir üretim amacı için kullanılmış olsun, toprak tekeli, toprak sahibine, artı-değerin bir bölümüne *rant* adı altında sahip çıkabilme olanağını verir. Öte yandan, *iş aletlerine sahip* bulunma olgusu sanayici kapitaliste nasıl bir *artı-değer* üretmek, ya da aynı anlama gelen *ödenmemiş emeğin bir bölümüne sahip çıkmak* olanağını veriyorsa, bu aynı olgu, iş araçlarını sanayici kapitaliste bütünüyle ya da kısmen ödünç veren *iş araçları* sahibine, yani tek sözcükle, ödünç veren kapitaliste de, *faiz* adı altında bu artı-değerin başka bir bölümü üzerinde hak iddia etme olanağını verir, öyle ki, sanayici kapitaliste, *bu sıfatıyla*, ancak *sınai* ya da *ticari kâr* denen şey kalır.

Toplam artı-değer miktarının bu üç kategoride bireyler arasında üleştirilmesinin hangi yasalara bağlı bulunduğu sorunu konumuzun tamamıyla dışındadır. Bununla birlikte, açıklamış olduklarımızdan çıkan sonuç şudur:

Rant, *faiz* ve *sınai kâr*, metanın *artı-değerinin*, yani metanın içerdiği *ödenmemiş emeğin çeşitli bölümlerine verilen farklı adlardan* başka bir şey değildir ve bunların *hepsi de bu kaynaktan*, yalnızca *bu kaynaktan elde edilirler*. Bunlar ne toprak olarak *topraktan*, ne de sermaye olarak *sermayeden* gelirler, ama toprak ve sermaye, kendi sahiplerine, sanayici kapitalistin işçiden çekip aldığı artı-değerden kendi paylarını almaları olanağını sağlarlar. İşçinin kendisi için, bu artı-değerin, yani *ödenmemiş emeğinin sonucu olan bu artı-değerin tümüyle* sanayici kapitalist tarafından cebe

indirilmiş olması, ya da bu sanayici kapitalistin artı-değerin bazı bölümlerini rant ve faiz adı altında başka kişilere bırakmak zorunda olması ikincil bir önem taşır. Sanayici kapitalistin yalnızca kendi sermayesini kullandığını ve bizzat (sayfa 74) kendisinin toprak sahibi olduğunu düşünün, bu durumda artı- değerın tamamı kendi cebine gidecektir:

Sonunda kendine saklayabildiği pay ne olursa olsun, işçiden bu artı-değeri doğrudan çekip alan sanayici kapitalisttir. Bundan dolayı, bütün ücretlilik sistemi, bugünkü bütün üretim sistemi, sanayici kapitalist ile işçi arasındaki bu ilişkiye bağlıdır. Demek ki, tartışmamıza katılmış olan kimi yurttaşlar, belli koşullar altında fiyatlardaki bir yükselmenin sanayici kapitalisti, toprakbeyini ve borç para veren kapitalisti, ve dilerseniz, vergi tahsildarını çok değişik biçimlerde etkileyebileceğini söylerken haklı olsalar bile, sorunları örtbas etmeye kalkışmakla ve sanayici kapitalist ile işçi arasındaki bu temel ilişkiyi ikincil bir sorun gibi ele almakla yanılığa düşüyorlardı.

Söylenenlerden bir başka sonuç daha çıkıyor.

Metanın değerinin yalnızca hammaddelerin, makinelerin, tek sözcükle, tüketilen üretim araçlarının değerini temsil eden bölümü *hiç bir gelir* meydana getirmeyip, *yalnızca sermayeyi* yerine kor. Ama bunun dışında, metanın değerinin *geliri oluşturan* ya da ücret, kâr, rant, faiz biçiminde harcanabilen öteki bölümünün, ücretlerin değeri, rantın değeri, kârın değeri vb. tarafından *meydana getirildiği* yanlıştır. İlkönce ücretleri bir yana bırakacağız ve yalnızca sınıai kârı, faizi ve rantı ele alacağız. Az önce gördük ki, metanın içerdiği *artı-değer*, yani *ödenmemiş emeğin* içinde cisimleştiği değer bölümü üç değişik ad alan çeşitli ögelere ayrışır. Ama, onun değerinin, bu artı-değeri *oluşturan üç bölümün bağımsız değerlerinin toplamından meydana geldiğini* ya da *oluşturduğunu* iddia etmek gerçeğin tam tersidir.

Eğer bir saatlik emek altı penilik bir değer içinde gerçekleşiyorsa, eğer işçinin işgünü oniki saati kapsıyorsa, ve. eğer bu. zamanın yarısı ödenmemiş emekse, bu artı-emek, metaya, üç şilinlik bir *artı-değer*, yani karşılığında hiç bir eşdeğer ödenmemiş bir değer katacaktır. Bu üç şilinlik artı-değer, sanayici kapitalistin, herhangi bir orana göre, toprak sahibi ve borç para veren ile paylaşabileceği *fonun tamamıdır*. Bu üç şilinin değeri, bunların aralarında paylaşacakları değerın sınırını oluşturur. Ama, metanın değerine kendi kârı için keyfi bir değer ekleyen, bunun üzerinde toprakbeyi, (sayfa 75) vb. için bir değer daha ekleyen, ve böylelikle keyfi olarak saptanmış bu değerler toplamının toplam değeri oluşturmaya yolaçan sanayici kapitalist değildir. Şu halde, *belli bir değerin* üç bölüme *ayrışması* ile, bu değerin birbirinden *bağımsız* üç değerin toplamından *oluşmasını* birbirine karıştıran ve toprak rantının, kârın ve faizin kökeni olan toplam değeri böylece keyfi bir büyüklük haline dönüştüren yaygın görüşün ne kadar yanlış olduğunu görüyorsunuz.

Eğer kapitalist tarafından gerçekleştirilen toplam kâr 100 sterline eşitse, bu tutara, *mutlak* bir büyüklük olarak, *kâr miktarı* deriz. Ama bu 100 sterlinin ortaya konan sermayeye olan oranını hesaplayacak olursak, bu *görelî* büyüklüğe, *kâr oranı* deriz. Açıktır ki, bu kâr oranı iki biçimde ifade edilebilir.

Ücret olarak ortaya konan sermaye 100 sterlin olsun. Eğer üretilmiş olan artı-değer de 100 sterlin ise —ve bu, işçinin işgününün yarısının *ödenmemiş* emekten meydana geldiğini gösterir— ve eğer bu kârı ücret olarak ortaya konan sermaye ile ölçecek olursak, kâr oranının %100 olduğunu söyleriz, çünkü ortaya konan değer yüz, gerçekleşen değer ise ikiyüzdür.

Öte yandan, yalnızca *ücret olarak ortaya konan sermayeyi* değil, ortaya konan *toplam sermayeyi*, örneğin 400 sterlini hammaddelerin, makinelerin vb. değerini temsil eden 500 sterlini dikkate alacak olursak, kâr *oranının* ancak %20 olduğunu söyleriz, çünkü 100'lük bir kâr, ortaya konan *toplam* sermayenin ancak beşte-biridir.

Kâr oranının birinci biçimde ifade etmek, ödenmiş emek ile ödenmemiş emek arasındaki gerçek

oranı, *emek exploitation*'unun [Sömürüsünün. -ç.] (bu Fransızca sözcüğü kullanmama izin veriniz) gerçek derecesini göstermenin tek biçimidir. Öteki ifade biçimi daha çok kullanılır ve, gerçekten de, bazı amaçlar için yararlıdır. Her halde, kapitalistin işçiden karşılıksız olarak elde ettiği emeğin derecesini gizlemekte pek yararlıdır.

Bundan sonra yapacağım açıklamalarda, *kâr* sözcüğünü artı-değerin çeşitli gruplar arasında üleşilmesini dikkate almaksızın, kapitalistin çekip aldığı artı-değerin toplam (sayfa 76) tutarını anlatmak için kullanacağım, ve *kâr oranı* sözünü kullandığımda, *kârı*, daima, kapitalistin ücret biçiminde ortaya koyduğu değer ile ölçeceğim.

XII. KÂRLAR, ÜCRETLER VE FİYATLAR ARASINDAKİ GENEL İLİŞKİ

Bir metanın değerinden, o meta için harcanmış olan hammaddelerin ve öteki üretim araçlarının değerini yerine koyan değeri çıkarınız, yani bir metanın içindeki *geçmiş* emeği temsil eden değeri çıkarınız, geri kalan değer, çalıştırılan *en son* işçinin kattığı emek miktarına indirgenmiş olur. Eğer bu işçi günde oniki saat çalışıyorsa, ve eğer oniki saatlik ortalama emek altı şilinlik bir altın miktarında cisimleşiyorsa, bu altı şilinlik ek değer, işçinin emeğinin yaratacağı *tek* değerdir. İşçinin emek-zamanı ile belirlenen bu belli değer, işçinin ve kapitalistin herbirinin kendi paylarını ya da paylarına düşeni alacakları tek fondur, ücret *kâr* biçiminde bölüşülecek tek değerdir. Bu değer iki taraf arasında değişik oranlarda bölünmesinin bizzat bu değeri değiştirmeyeceği açıktır. Bir işçinin yerine bütün çalışan nüfusu, örneğin on iki milyon işgününü koysak da, bu değerde hiç bir değişiklik olmayacaktır.

Kapitalist ile, işçinin paylaşacakları değer, yalnızca bu sınırlı değer, yani işçinin toplam emeği ile ölçülen değer olduğundan, bunlardan biri fazla aldığı zaman öteki eksik alacaktır, biri eksik aldığı zaman da, öteki fazla alacaktır. Bir nicelik sınırlı ise, bunun bir parçası, ötekinin azalmasına ters orantılı olarak artacaktır. Eğer ücretler değişirse, *kârlar* da ters doğrultuda değişecektir. Ücretler düşünce *kârlar* yükselecektir, ücretler yükselince de *kârlar* düşecektir. Daha önce varsaydığımız gibi, eğer işçi üç şilin, yani yarattığı değer yarısını alıyorsa ya da eğer onun bütün işgününün yarısı ödenmiş emekten ve yarısı da ödenmemiş emekten meydana geliyorsa, *kâr oranı* %100 olacaktır, çünkü kapitalist de işçi gibi üç şilin alacaktır. Eğer işçi ancak iki şilin alıyorsa, yani işgününün ancak üçte-birinde kendisi için çalışıyorsa, kapitalist dört şilin alacaktır ve *kâr oranı* da %200 olacaktır. Eğer işçi dört şilin alıyorsa, kapitalist ancak iki (sayfa 77) şilin alacaktır ve *kâr oranı* %50'ye düşecektir. Ama bütün bu değişiklikler, metanın değerini etkilemeyecektir. Ücretlerde genel bir yükselme, şu halde, genel *kâr* oranında bir düşmeye yolaçacak ama değerleri etkilemeyecektir.

Ama, eninde sonunda metaların pazar fiyatlarını düzenlemek zorunda olan meta değerleri, her ne kadar bu metaların içinde sabitleşmiş olan emek miktarlarıyla belirlenip, bu miktarın ödenmiş ve ödenmemiş emek olarak bölünmesiyle belirlenmiyorsa da, bundan, hiç de, örneğin oniki saatte üretilmiş tek bir metanın ya da metalar *yığınının* değerlerinin değişmez kalacağı sonucu çıkarılamaz. Belli bir emek-zamanı içinde, ya da belli bir emek miktarı kullanılarak imal edilen metaların *sayısı* ya da kitlesi, bu metaların üretiminde kullanılan emeğin *üretici gücüne* bağlıdır, yoksa emeğin *genişliğine* ya da süresine değil. Örneğin, iplik eğirme, emeğin belirli bir üretici güç derecesinde,

oniki saatlik işgününde oniki libre iplik üretilirken, emeğin üretici gücünün daha düşük bir düzeyinde sadece iki libre üretilir. Bu durumda, oniki saatlik ortalama emek altı şilinlik bir değer içinde gerçekleşiyorsa, bir durumda oniki libre ipliğin maliyeti altı şilin olacak, öteki durumda ise, iki libre ipliğin maliyeti de gene altı şilin olacaktır. O halde, birinci durumda, eğrilmiş ipliğin libresi altı peniye, ikinci durumda ise üç şiline malolacaktır. Fiyattaki bu fark, kullanılan emeğin üretici gücündeki farktan ileri gelmektedir. Yüksek bir üretici güç ile bir libre iplikte bir saat emek gerçekleşecek, öte yandan düşük bir üretici güç ile bir libre iplikte altı saat emek gerçekleşecektir. Ücretlerin göreceli olarak daha yüksek ve kâr oranının göreceli olarak daha düşük olmasına karşın, bir durumda bir libre ipliğin fiyatı ancak altı peni olacaktır. Öte yandan ücretler düşük ve kâr oranı yüksek olduğu halde, öteki durumda fiyat üç şilin olacaktır. Çünkü ipliğin libresinin fiyatını belirleyen, *toplam emek miktarının ödenmiş emek ile ödenmemiş emek arasındaki oransal bölünmesi* değil, bu bir libre ipliğin *içerdiği toplam emek miktarıdır*. Yüksek fiyatlı emeğin ucuz meta üretebileceği ve düşük fiyatlı emeğin ise pahalı meta üretebileceği yolundaki yukarda değindiğimiz olgu, böylece, paradoksal görünümünü yitirmiş oluyor. Bu, şu genel yasanın ifadesinden başka bir şey değildir: bir (sayfa 78) metanın değerini, onun içinde cisimleşmiş olan emek miktarı belirler, ve bu emek miktarı, tümüyle, kullanılan emeğin üretici gücüne bağlıdır ve dolayısıyla emeğin üretkenliğinde meydana gelen her değişimde o da değişecektir.

XIII. ÜCRETLERİ YÜKSELTMEK YA DA DÜŞMELERİNE KARŞI KOYMAK YOLUNDAKİ BELLİBAŞLI GİRİŞİMLER

Şimdi de ücretleri yükseltmek ya da düşmelerine karşı koymak yolundaki bellibaşlı girişimleri ciddi bir biçimde ele alalım:

1. Gördük ki, *işgücünün değeri*, ya da günlük konuşmadaki *emeğin değeri*, geçim araçlarının değeri ile, yani bunları üretmek için gerekli-emek miktarıyla belirlenir. Şu halde, eğer, belirli bir ülkede, işçinin günlük ortalama geçim araçlarının değeri, üç şilinle ifade edilen altı saatlik emek ise, işçi kendi günlük geçiminin eşdeğerini üretmek için günde altı saat çalışmak zorundadır. Eğer işgününün tamamı oniki saat ise, kapitalist, işçiye üç şilin vermekle ona emeğinin değerini ödemiş olur. İşgününün yarısı ödenmemiş emek olur ve kâr oranı da %100'dür. Ama şimdi varsayalım ki, üretkenliğin azalması sonucu, diyelim aynı miktarda tarım ürünlerini elde etmek için daha fazla emek gerekmektedir, öyle ki, günlük ortalama geçim araçlarının fiyatı üç şilinden dört şiline çıksın. Bu durumda, *emeğin değeri* üçte-bir, ya da $\frac{331}{3}$ oranında yükselecektir. O zaman, işçinin günlük geçimini daha önceki düzeyine uygun bir biçimde sürdürmenin eşdeğerini üretmek için, işgününün sekiz saati gerekecektir. Bunun sonucu olarak artı-emek altı saatten dört saate, kâr oranı ise %100'den %50'ye düşecektir. Ve nasıl ki herhangi başka bir metanın satıcısı, bu metanın maliyetleri yükseldiğinde bu artan değer kendisine ödenmesini sağlamaya çalışırsa, tıpkı onun gibi, işçi de, bir ücret artışı isteminde bulunmakla yalnız *kendi emeğinin artan değerini* istemiş olur. Eğer ücretler geçim araçlarının artmış olan değerini karşılamak üzere yükselmeseydi ya da yeterince yükselmeseydi, emeğin fiyatı, emeğin değerinin altına düşecek ve işçinin yaşam koşulları kötüleşecekti.

Ama karşıt doğrultuda bir değişiklik de meydana (sayfa 79) gelebilir. Emeğin üretkenliğinin artması sayesinde, günlük ortalama geçim araçlarının aynı miktarı üç şilinden iki şiline düşebilir, yani bu

günlük geçim araçlarının değerinin eşdeğerini üretmek için işgününün altı saati yerine dört saati gerekli olabilir. İşçi, o zaman, iki şiline daha önce üç şiline satın alabildiği kadar geçim araçları alabilecektir. Gerçekten de, *emeğin değeri* düşmüş olacak, ama bu azalmış değer, eskiden olduğu gibi aynı miktarda metaya kumanda edecektir. Bu durumda, kâr, üç şilinden dört şiline, ve kâr oranı da %100'den %200'e yükselecektir. İşçinin mutlak yaşam standardı her ne kadar aynı kalmış olsa da, *görelî* ücreti ve böylelikle kapitalistinkine oranla *görelî toplumsal konumu* düşmüş olacaktır. İşçi bu görelî ücret düşüşüne karşı koyacak olsa, kendi emeğinin artan üretkenliğinden bir pay elde etmeye ve görelî toplumsal konumunu eskisi gibi tutmaya çalışmaktan başka bir şey yapmış olmaz. Böylelikle, Tahıl Yasalarının kaldırılmasından sonra, İngiliz fabrikatörleri bu yasalara karşı ajitasyon sırasında verdikleri en ciddi vaatleri açıkça çiğneyerek, ücretleri genellikle %10 düşürdüler. İşçilerin direnişi başlangıçta bastırıldı, ama daha sonra, burada üzerinde duramayacağım durumlar sonucunda, yitirilen bu %10 yeniden kazanıldı.

2. Geçim araçlarının *değerleri*, ve buna bağlı olarak da *emeğin değeri* aynı kalabilir, ama *paranın değerinde* daha önce meydana gelen bir *değişiklik* sonucu, bunların *parasal fiyatları* bir değişikliğe uğrayabilir.

Daha verimli madenlerin bulunuşu vb. sayesinde, örneğin, iki *ons* altının üretimi, önceleri bir *onsun* üretiminin gerektirdiğinden daha fazla emek gerektirmeyebilir. O zaman altının *değeri* yarıyarıya, yani %50 düşecektir. Bu durumda bütün öteki metaların *değerleri*, eski *parasal fiyatlarının* iki katıyla ifade edileceğinden, *emek değeri* için de aynı şey olacaktır. Eskiden altı şilinde ifade edilen oniki saatlik emek, şimdi oniki şilinde ifade edilecektir. Eğer işçinin ücreti altı şiline çıkacağına üç şilinde kalsaydı, *emeğinin parasal fiyatı*, *emeğinin değerinin ancak yarısına* eşit olur ve yaşam standardı korkunç bir biçimde kötüleşirdi. Ücretlerin arttığı, ama bu artışın altın değerindeki düşmeye orantılı olmadığı durumda da azçok aynı şey olacaktır. Böyle bir (sayfa 80) durumda, ne emeğin üretici gücünde, ne arz ve talepte, ve ne de değerlerde bir şey değişmiş olacaktır.

Bu değerlerin parasal *adlarından* başka hiç bir şey değişmeyecektir. Böyle bir durumda, işçinin orantılı bir ücret artışı isteminde ısrar etmemesi gerektiğini iddia etmek, ona şeyler yerine sözlerle yetinmesi gerektiğini söylemekle aynı kapıya çıkar. Bütün geçmiş tarih göstermektedir ki, para değerinde ne zaman böyle bir düşme olsa, kapitalistler hemen işçileri aldatmak için bu fırsattan yararlanmaya bakarlar. Çok büyük bir siyasal iktisatçılar okulu, yeni altın yataklarının bulunuşu, gümüş madenlerinin daha iyi bir biçimde işletilmesi ve civanın daha ucuz fiyata arzı sonucunda değerli madenlerin değerinde yeni bir düşüş olduğunu iddia etmektedirler. Bu, Kıta üzerindeki daha yüksek ücretler elde etmek uğruna girişilen genel ve zamandaş mücadeleyi açıklayacaktır.

3. Buraya kadar *işgününün* belirli sınırları olduğunu varsaydık. Oysa işgününün, kendi başına, değişmez sınırları yoktur. Sermaye, durmadan, bu işgünü, olanaklı en aşırı fiziksel sınıra kadar uzatmaya çabalar, çünkü bu işgünü, uzattığı oranda artı-emek, dolayısıyla da bundan çıkan kâr artacaktır. Sermaye işgünü, uzatmayı ne ölçüde başarırsa, başkasının emeğine el koyacağı miktar da o ölçüde büyük olacaktır; 17. yüzyılda, hatta 18. yüzyılın ilk üçte-birinde, bütün İngiltere'de normal işgünü on saatti. Gerçekte İngiliz aristokrasisinin İngiliz emekçi yığınlarına karşı girişmiş olduğu bir savaş olan anti-jakoben savaş^[33] sırasında zafer bayramlarını kutlayan sermaye, işgünü, on saatten oniki, ondört, onsekiz saate çıkardı. Gözü yaşlı duygusallığından kuşkulanamayacak olan Malthus, 1815'lerde yayınlanan bir broşürde, eğer böyle giderse, ulusun yaşamının temellerinin tehlikeye gireceğini ilan etti.^[34] Yeni icat olunan makinelerin kullanılmaya başlanmasından birkaç yıl önce, 1765'lerde, İngiltere'de, *An Essay on Trade* başlığı altında bir broşür yayınlandı. İşçi sınıfının

yeminli düşmanı, bu adı bilinmeyen yazar, broşürde, işgününün sınırlarını genişletme zorunluluğu üzerinde direniyor. Bu amaçla, başka öneriler yanında, *işevlerinin*^[35] kurulmasını öneriyor ve bunların "dehşet evleri" olmaları gerektiğini söylüyor. Peki bu (sayfa 81) "dehşet evleri" için önerdiği işgünü uzunluğu nedir? *Oniki saat*; kapitalistlerin, iktisatçıların ve bakanların, 1832'de, oniki yaştan altında bir çocuk için yalnız uygulanan değil, ama aynı zamanda zorunlu olduğunu ilan ettikleri sürenin ta kendisi.^[36]

Kendi işgücünü satarak —ki işçi, bu düzende bunu yapmak zorundadır— bazı makul sınırlar içerisinde, bu işgücünün kullanımını kapitaliste bırakır. Doğal yıpranması bir yana bırakılırsa, işçi, işgücünü, yoketmek için değil, sürdürmek için satar. İşçinin, işgücünü, gündelik ya da haftalık değerine satması olgusu bile, bu işgücünün, bir günde ya da bir haftada, iki günlük ya da iki haftalık bir yıpranmaya uğramayacağı anlamına gelir. 1.000 sterlin eden bir makineyi ele alalım. Eğer bu makine on yılda yıpranıp eskiyorsa, üretilmelerine yardımcı olduğu metaların değerlerine yılda 100 sterlin ekleyecektir. Eğer beş yılda eskiyorsa, yılda 200 sterlin katacaktır, yani onun yıllık yıpranmasının değeri, bu yıpranmanın süresi ile ters orantılıdır. Ama işçiye makineden ayıran şey şudur: makine kullanıldığı oranda yıpranmaz; insan ise, tersine, işin salt sayısal toplamının gösterdiğinden daha büyük bir oranda yıpranır.

İşçiler, işgününü eski makul sınırlarına indirmeye çalıştıklarında, ya da normal işgününün yasal olarak saptanmasını sağlayamadıklarında ise, yalnız sızdırılan artı-emeğe göre hesaplanmamış, ama daha yüksek bir orana çıkartılmış bir ücret yükselmesi ile fazla çalışmaya gem vurmaya uğraştıklarında, kendi kendilerine ve kendi soylarına karşı bir ödevi yerine getirmekten başka bir şey yapmış olmazlar. Sermayenin zorbaca gaspına yalnızca sınır çekmiş olurlar. Zaman, insan gelişiminin mekanıdır. Kullanacak boş zamanı olmayan, uyku, yemek vb. gibi salt fiziksel kesintiler dışında tüm yaşamı kapitalist hesabına çalışmaya giden bir adam, bir yük hayvanından daha beterdir. O, fizik olarak ezilmiş, kafaca alıklaşmış, başkası için servet üreten basit bir makinedir. Ama bununla birlikte, bütün, modern sanayi tarihi gösterir ki, sermaye, eğer önüne set çekilmezse, bütün işçi sınıfını, umursamadan, acımasızca bu en aşağı düzeye düşürmek için çalışır.

İşgününü uzatmakla, kapitalist *daha yüksek ücret* ödeyebilir (sayfa 82) ve, eğer ücretlerin artması, sızdırılan daha büyük emek miktarına ve bunun sonucu olarak işgücünün daha büyük hızla yokolmasına tekabül etmiyorsa, *emeğin değerini* buna karşın düşürebilir. Bu, başka bir biçimde de yapılabilir. Örneğin, burjuva istatistikçiler, size, Lancashire fabrikalarında çalışan işçi ailelerinin ortalama ücretlerinin artmış olduklarını söyleyeceklerdir. Ama unutupyorlar ki, bir tek erkeğin yerine, bugün, aile reisi, karısı ve belki de üç-dört çocuğu, kendilerini, sermayenin Juggernaut tekerleklerinin^[37] altına atmaktadır ve toplam ücretlerdeki artış aileden sızdırılan artı-emeği karşılamamaktadır.

Fabrika yasalarının kapsamına giren bütün sanayi dallarında şimdi olduğu gibi, işgününün belirli sınırları içinde bile, *emeğin değerini* eski düzeyinde tutmak için olsa bile, ücretlerde bir yükselme zorunlu olabilir. İşin *yeğînliği* artırıldığında, bir adam, eskiden iki saatte harcadığı gücü, şimdi bir saatte harcayabilir. İşte, fabrika yasalarının kapsamına giren sanayilerde, makinelerin hızlandırılmasıyla ve şimdi bir tek kişinin gözettiği makinelerin sayısının artmasıyla bir dereceye kadar meydana gelen budur. Eğer işin yeğînliğinin artırılması ya da eğer bir saatte harcanan emek toplamının çoğalması işgününün azaltılması ile birlikte giderse, kazançlı çıkacak olan gene işçi olacaktır. Eğer bu sınır aşılsa, işçi bir yandan kazandığını, öte yandan yitirir, ve on saatlik emek, önceki oniki saatlik emek kadar yıkıcı olur. İşçi, emeğin gittikçe artan yeğînliğine uygun düşen ücret artışları uğruna mücadeleyle sermayenin bu eğilimine karşı koyarken, emeğin değerinin

düşürülmesine ve soyunun aşağılanması karşı çıkmaktan başka bir şey yapmış olmaz.

4. Hepiniz biliyorsunuz ki, şimdi burada açıklayacak durumda olmadığım nedenlerle, kapitalist üretim, belirli dönemsel çevrimlerden geçer. Birbiri ardından dinginlik, artan canlılık, refah, aşırı-üretim, bunalım ve durgunluk durumlarından geçer. Metaların pazar fiyatları ve yürürlükteki kâr oranları, bazan kendi ortalamalarının altına inerek, ve bazan da bu ortalamaları aşarak, bu evreleri izler. Çevrimin tamamı ele alındığında, pazar fiyatındaki her sapmanın bir başka sapma ile dengelendiğini ve çevrimin ortalaması alındığında metaların pazar fiyatlarının değerleri tarafından (sayfa 83) düzenlendiğini görürsünüz. Evet, pazar fiyatlarının düşmesi döneminde, bunalım ve durgunluk döneminde, işçi, eğer işini tamamen yitirmezse, kesin olarak bir ücret düşmesi beklemelidir. Aldatılmamak için, pazar fiyatlarında böyle bir düşme halinde bile, ücretlerde ne oranda bir düşmenin zorunlu hale geldiğini kapitalist ile tartışmalıdır. Eğer aşırı kârların kazanıldığı bolluk döneminde ücretlerin artması için mücadele etmiyorsa, bir sanayi çevriminin ortalaması alındığında kendi *ortalama ücretini*, yani emeğinin *değerini* bile elde edemeyecektir. Ücretinin, çevrimin ters evrelerinden zorunlu olarak etkilenmesi karşısında, çevrimin bolluk evresinde işçinin bunu telafi etmekten kaçınmasını istemek budalalığın doruk noktasıdır. Bütün metaların *değerleri*, genellikle, ancak, arz ve talepteki sürekli dalgalanmaların sonucu olarak durmadan değişen pazar fiyatlarının birbirlerini dengelemeleri ile gerçekleşir. Bugünkü sistemin temeli üzerinde, emek, bütün öteki metalar gibi bir metadır ancak. Bundan dolayı onun da kendi değerine uygun düşen bir ortalama fiyata ulaşması için aynı dalgalanmalardan geçmesi gerekir. Bir yandan onu bir meta gibi görmek, öte yandan da onu metaların fiyatlarını belirleyen yasaların dışında tutmayı istemek saçmadır. Köle, kendi geçimi için kesin ve değişmez bir miktar alır, ama ücretli emekçi öyle değildir. Salt bir durumda, ücretinde meydana gelen düşmeyi telafi etmek için olsa bile, bir başka durumda ücretini yükseltmeye çalışmalıdır. Eğer kapitalistin iradesini, diktasını, değişmez bir iktisat yasası olarak kabul etmekle yetinirse, kölenin sahip olduğu güvencesi olmaksızın onun bütün sefaletini paylaşacaktır.

5. Ele aldığım ve her yüz durumdan doksandokuzunu oluşturan bütün durumlarda, gördünüz ki, ücretlerin artması uğruna yapılan bir mücadele, *daha önceki* değişiklikleri izlemekten başka bir şey değildir ve üretimin niceliğinde, emeğin üretici gücünde, emeğin değerinde, paranın değerinde, çekip alınan emeğin genişliği ve yeğinliğinde daha önce meydana gelmiş olan değişikliklerin, arz ve talepteki dalgalanmalara bağlı olan ve sınai çevrimin çeşitli evrelerine uygun olarak meydana gelen pazar fiyatlarındaki dalgalanmaların, zorunlu sonucudur; kısacası bunlar, sermayenin (sayfa 84) daha önceki etkilerine karşı işçilerin tepkileridir. Eğer, ücretlerin artırılması uğruna mücadeleyi bütün bu koşullardan bağımsız olarak ele alıp, yalnız ücretlerdeki değişirlikleri dikkate alırsanız, ve mücadelenin kaynaklandığı bütün öteki değişirlikleri hesaba katmazsanız, yanlış vargılara varmak üzere, yanlış öncüllerden yola çıkıyorsunuz demektir.

XIV. SERMAYE İLE EMEK ARASINDAKİ MÜCADELE VE BUNUN SONUÇLARI

1. Ücretlerdeki düşmeye karşı işçilerin gösterdikleri dönemsel direnmenin ve bunların ücretleri artırma yolundaki dönemsel girişimlerinin ücretlilik sistemine ayrılmazcasına bağlı olduğunu ve bu durumu emeğin metalar tarafından emilmesi olgusunun dayattığını ve bu yüzden de bunun, fiyatların genel hareketini düzenleyen yasalara bağımlı olduğunu gösterdikten; ayrıca, ücretlerdeki genel bir

yükselmenin genel kâr oranında bir düşme sonucunu vereceğini, ama bu yükselmenin metaların ortalama fiyatlarını ya da değerlerini etkilemeyeceğini gösterdikten sonra, artık soru, sermaye ile emek arasındaki bu ardı arkası gelmez mücadelede sermayenin ne ölçüde başarılı olabileceğidir.

Bunu bir genellemeyle yanıtlayacağım, ve diyeceğim ki, emeğin *pazar fiyatı*, bütün öteki metaların pazar fiyatı gibi, uzun vadede kendi değerine uyacaktır; ve bundan dolayı, bütün iniş ve çıkışlara karşın, ve işçi ne yaparsa yapsın, ortalama olarak ancak kendi emeğinin değerini alacaktır, ki bu değer, bakımı ve yeniden üretilmesi için gerekli olan geçim araçlarının —ki bu geçim araçlarının değerini de, sonuçta, üretilmeleri için gerekli olan emek miktarı düzenler— değeri ile belirlenen kendi işgücünün değeridir.

Ama bazı belirli özellikler vardır ki, *işgücünün değerini, yani emeğin değerini* bütün öteki metaların değerlerinden ayırdederler. İşgücünün değeri, biri salt fiziksel, ötekisi ise tarihsel ya da toplumsal olan iki ögeden oluşur. İşgücü değerinin *en uç sınırını fiziksel* öge belirler, yani bu demektir ki, işçi sınıfının, geçinmesi, ve yeniden üremesi, fiziksel varlığını sürdürmesi için, yaşamak ve çoğalmak için vazgeçilmez (sayfa 85) olan geçim araçlarını alması gerekir. Bu vazgeçilmez geçim araçlarının *değeri*, buna göre, *emek değerinin* en uç sınırını meydana getirir. Öte yandan, işgününün uzunluğu da, çok esnek olsa bile, bir uç sınıra sahiptir. Bu uç sınırları belirleyen şey, işçinin fiziksel kuvvetidir. İşçinin yaşamsal kuvvetinin günlük harcanması belli bir ölçüyü aşarsa, günbegün yeniden harcanamaz. Bununla birlikte, dediğimiz gibi, bu sınır çok esnektir. Hızlı bir biçimde peşpeşe gelen sağlıklı ve kısa ömürlü nesiller, emek pazarını, bir dizi güçlü ve uzun ömürlü nesiller kadar iyi bir biçimde besleyebilir.

Salt fizyolojik olan bu öge yanında, her ülkede, emeğin değeri, *geleneksel yaşam düzeyi* ile de belirlenir. Bu yaşam düzeyi, yalnız fiziksel yaşamdan ibaret olmayıp, insanların içinde yaşadıkları ve içinde yetiştirilmiş oldukları toplumsal koşullardan doğan bazı gereksinmelerin doyurulmasıdır. İngiliz yaşam düzeyi, İrlanda'nın yaşam düzeyine, bir Alman köylüsünün yaşam düzeyi ise Litvanya köylüsünün yaşam düzeyine indirgenebilirdi. Tarihsel geleneğin ve toplumsal alışkanlıkların bu bakımdan oynadıkları rolün önemini Bay Thornton'un *Over-population* adlı yapıtında görebilirsiniz. Bay Thornton bu yapıtında, İngiltere'nin çeşitli tarım bölgelerindeki ortalama ücretlerin bugün bile bu bölgelerin serflikten azçok elverişli koşullarda çıkmış olup olmamalarına göre azçok değişiklikler gösterdiğini ortaya koyuyor.

Emeğin değerine giren bu tarihsel ya da toplumsal öge artabilir ya da azalabilir, büsbütün ortadan kalkabilir, öyle ki, geriye *fiziksel sınırdan* başka bir şey kalmaz. Devlet hazinesinden otlanan, hazır yiyici günahkâr Georges Rose'un dediği gibi, bizim aziz dinimizin avunçlarını, bu imansız Fransızların akınlarından korumak için girişilmiş olan anti-jakoben savaş sırasında, önceki bölümlerden birinde o kadar sevecenlikle davrandığımız namuslu İngiliz çiftçileri, tarım işçilerinin ücretlerini, *salt fiziksel asgarinin* de altına düşürdüler ve soyun fizik varlığını Yoksullar Yasası [38] tarafından yapılan ilavelerle sürdürmesini zorunlu hale getirdiler. Bu, ücretli emekçiye bir köleye, ve Shakespeare'in gururlu, özgür köylüsünü yardıma muhtaç bir yoksul durumuna getirmenin parlak bir yoluydu.

Değişik ülkelerdeki standart ücretleri ya da emek (sayfa 86) değerlerini, birbirleriyle ve aynı ülkenin değişik tarihsel evrelerindekiyle kıyasladığımızda, öteki bütün metaların değerlerinin değişmez kaldığını varsaydığımızda bile, *emek değerinin* kendisinin sabit olmayıp, değişken bir büyüklük olduğunu görürüz.

Benzer bir kıyaslama, kârın yalnızca *yürürlükteki oranlarının* değil, *ortalama* oranlarının da değiştiğini gösterecektir.

Ama kârlara gelince, bunların *asgarisini* belirleyecek bir yasa yoktur. Onların düşüşlerindeki

son sınırın ne olduğunu söyleyemeyiz. Peki bu sınırı neden saptayamıyoruz? Çünkü, ücretlerin *asgarisini* saptayabildiğimiz halde, *azamisini* saptayamıyoruz. Yalnız şunu söyleyebiliriz ki, işgücünün sınırları belli olduğunda, kârların *azamisi*, *ücretlerin fiziksel asgarisine* tekabül eder; ve ücretler belli olduğunda, *kârların azamisi*, işgücünün işçinin fiziksel gücünün dayanabileceği sınıra kadar uzatılmasına tekabül eder. Demek ki, kârın azamisi, ücretin fiziksel asgarisi ve işgücünün fiziksel azamisi ile sınırlıdır. Açıktır ki; *azami kâr oranının* bu iki sınırı arasında, değişebilen sınırsız bir ıskala yer alır. Kâr oranının fiili ölçüsü, sermaye ile emek arasındaki kesintisiz mücadele tarafından belirlenir; kapitalist durmadan ücretleri fiziksel asgariye düşürmeye ve işgücünü fiziksel azamiye çıkarmaya çabalar, oysa işçi sürekli olarak karşıt yönde bir baskı yapar. Böylece sorun, mücadele eden tarafların karşılıklı güçler dengesine indirgenir.

2. *İşgücünün sınırlandırılmasına* gelince, bu, bütün öteki ülkelerde olduğu gibi, İngiltere'de de hiç bir zaman *yasal müdahaleden* başka bir yolla düzenlenmemiştir. İşçilerin dışardan gelen sürekli baskıları olmasaydı, bu müdahale hiç bir zaman yapılmazdı. Herhalde, sonuca, hiç bir zaman, işçilerle kapitalistler arasındaki kişisel anlaşmalarla varılamazdı. Bir. *genel siyasal eylemin* gerekli oluşu, salt ekonomik etkinliğinde bile, güçlü olan yanın sermaye olduğunu tanıtlamaya yeterlidir.

Emeğin değerinin sınırlarına gelince, bunun belirlenmesi, her zaman arz ve talebe bağlıdır, bununla kapitalistler yönünden gelen emek talebini ve işçiler tarafından yapılan (sayfa 87) emek arzını kastediyorum. Sömürge ülkelerde, arz ve talep yasası işçinin lehine işler. Amerika Birleşik Devletleri'nde ücretlerin görece olarak yüksek düzeyde oluşu bundandır. Oralarda sermaye istediği kadar çabalasın, emek pazarının, ücretli emekçilerin sürekli olarak kendi kendilerine yeterli bağımsız köylüler haline gelmesiyle durmadan boşalmasını önleyemez. Amerikalıların büyük bir bölümü için, ücretli emekçi olma durumu, azçok yakın bir süre sonunda ayrılacaklarını bildikleri geçici bir durumdan başka bir şey değildir.^[39] Sömürgelerdeki bu duruma çare bulmak üzere, baba İngiliz hükümeti, bir süre için, ücretli emekçilerin çarçabuk bağımsız köylüler haline gelmelerini önlemek üzere, sömürge topraklarının fiyatını yapay olarak yükseltmeyi öngören modern sömürgeleştirme teorisini kabul etti. Şimdi, sermayenin üretim sürecine tamamiyle egemen olduğu eski uygar ülkelere geçelim. Örneğin İngiltere'de, 1849-1859 arasında, tarım işçilerinin ücretlerindeki yükselmeyi ele alalım. Bunun sonucu ne oldu? Çiftçiler, dostumuz Weston'ın kendilerine salık vereceği gibi, buğdayın değerini, hatta pazar fiyatını bile yükseltmediler. Tersine, düşmesine boyuneğmek zorunda kaldılar. Ama bu onbir yıl boyunca, her çeşit makineler getirdiler, daha bilimsel yöntemler uyguladılar, ekilebilir toprakların bir bölümünü otlak haline getirdiler, çiftlikleri genişlettiler ve böylelikle üretim hacmini artırdılar; bu yollarla ve daha başkaları ile, emeğin üretici gücünü artırarak emek talebini azalttıklarından, tarımsal nüfusta gene görece bir fazlalık yarattılar. Sağlam temellere dayanan eski ülkelerde, sermayenin ücret artışlarına karşı azçok hızlı bir biçimde gösterdiği tepkinin genel yöntemi budur. Ricardo, çok haklı olarak, makinenin emekle sürekli rekabet halinde olduğuna, makinenin, çok kez, ancak emeğin fiyatının belli bir düzeye ulaştığı zaman üretime sokulabildiğine;^[40] ama makine kullanımının emeğin üretici gücünü artırmanın sayısız yöntemlerinden ancak bir tanesi olduğuna işaret etmiştir. Sıradan emekte görece bir bolluk yaratan bu gelişmenin kendisi, beri yandan vasıflı emeği basitleştirir ve böylece de onun değerini düşürür.

Aynı yasa, kendisini başka bir biçimde de ortaya kor. Emeğin üretici gücünün gelişmesi ile, sermaye birikimi, (sayfa 88) hatta görece olarak yüksek ücret oranına karşın, hızlanır. Dolayısıyla insan, Adam Smith gibi —ki onun zamanında modern sanayi henüz emekleme çağındaydı— sermayenin hızlanan birikiminin, emeğe büyüyen bir talep sağlayarak, terazinin kefesini işçi lehine eğdireceği sonucunu çıkarabilir. Çağdaş yazarların pek çoğu, bu görüşten hareketle, şu son yirmi yıl içinde,

İngiliz sermayesi İngiliz halkından çok daha büyük bir hızla arttığı halde, ücretlerin neden daha fazla artmamış olduğuna şaşmışlardır. Ama sermaye birikiminin durmadan artmasıyla zamandaş olarak, *sermayenin bileşiminde gittikçe. büyüyen bir değişiklik* meydana gelir. Toplam sermayenin, sabit sermayeden, makinelerden, hammaddelerden, her türden üretim araçlarından meydana gelen bölümü, ücretlere, yani emeğin satın alınması için yatırılan bölümüne oranla çok daha hızlı bir biçimde büyür. Bu yasa, Bay Barton, Ricardo, Sismondi, Profesör Richard Jones, Profesör Ramsay, Cherbuliez ve daha birçokları tarafından azçok doğru bir biçimde ortaya konulmuştur.

Eğer sermayenin bu iki ögesi arasındaki oran, başlangıçta bire-bir idiyse, sanayiin ilerlemesi sırasında beşe-bir, vb. haline gelecektir. Eğer, toplam 600'lük bir sermaye üzerinden 300'ü aletlere, hammaddelere, vb., 300'ü ise ücretlere yatırılmışsa, 300 yerine 600'lük bir işçi talebi yaratmak için toplam sermayeyi iki katına çıkarmaktan başka bir şey gerekmeyecektir. Ama, eğer 600'lük bir sermaye üzerinden, 500'ü makine ve malzemeye vb., yalnız 100'ü ücretlere yatırılmışsa, bu durumda 300 yerine 600'lük bir işçi talebi için aynı sermayenin 600'den 3.600'e çıkması gerekir. Sanayiin gelişmesinde, emek talebi, demek ki, sermaye birikimi ile atbaşı gitmez. Kuşkusuz emek talebi de büyür, ama sermayenin artışına göre durmadan azalan bir oran içinde büyür.

Bu birkaç değinme, modern sanayiin gelişmesinin, dengeyi her gün biraz daha işçinin aleyhine, kapitalistin lehine değiştirmek zorunda olduğunu, ve bundan dolayı kapitalist üretimin genel eğiliminin, ücretlerin ortalama düzeyini yükseltmek değil, düşürmek, ya da *emek değerini* azçok *en alt sınırına* indirmek olduğunu göstermeye yetecektir. Ama, bu düzende *şeylerin* eğilimi böyledir diye, işçi sınıfı, sermayenin gasplarına karşı direnişten, durumlarını geçici olarak (sayfa 89) iyileştirmek için ortaya çıkan fırsatları en iyi biçimde değerlendirme girişimlerinden vaz mı geçmelidirler? Eğer işçi sınıfı böyle yapsaydı, ezilmiş, artık hiç bir umudu kalmamış, ömürboyu açlık çeken yaratıklar yığınından başka bir şey olmamak durumuna düşerdi. İşçilerin ücret düzeyini korumak için giriştikleri mücadelenin tüm ücretlilik sistemine ayrılmazcasına bağlı olduğunu, her 100 durumdan 99'unda ücretleri yükseltme yolundaki çabalarının belirli emek değerini koruma yolundaki çabalardan ibaret olduğunu, ve kendi fiyatları konusunda kapitalistle tartışmak zorunluluğunun kendilerini meta olarak satmak zorunda oluşlarının doğasında bulunduğunu gösterdiğimi sanırım. Eğer işçi sınıfı, sermaye ile olan günlük çatışmasında gerileyecek olsaydı, daha büyük çapta şu ya da bu harekete girişme olanağından kendi kendini yoksun bırakmış olurdu elbette.

Aynı zamanda ve ücretlilik sisteminin getirdiği genel köleleşmenin tamamıyla dışında olarak, işçiler, bu gündelik mücadelenin kesin sonucunu fazla abartmamalıdır. Unutmamaları gerekir ki, sonuçla!a karşı mücadele etmektedirler, bu sonuçların nedenlerine karşı değil; unutmamaları gerekir ki, aşağı doğru inen hareketi yalnızca geciktirmekte, ama yönünü değiştirmemektedirler; ancak geçici çareler bulmakta, ama hastalığı iyi etmemektedirler. Demek ki, işçiler, sermayenin ara vermeden sürüp giden gasplarının ya da piyasa değişikliklerinin doğurduğu bu kaçınılmaz gerilla savaşlarına kendilerini tamamıyla kaptırmamalıdır. Anlamaları gerekir ki, bellerini büken, bütün yoksulluğu ile birlikte, mevcut düzen, aynı zamanda, toplumun ekonomik dönüşümü için gerekli *maddi koşulları ve toplumsal biçimleri* de yaratır. "*Adil bir işgünü karşılığında adil bir ücret!*" biçimindeki *tutucu* slogan yerine, bayrakları üzerine şu *devrimci* sloganı yazmalıdırlar: "*Ücretlilik sisteminin kaldırılması!*"

Bu çok uzun ve, korkarım ki, çok yorucu, ama konumu doyurucu bir biçimde işlemek için yapmam gereken açıklamadan sonra, şu aşağıdaki kararları önererek sözlerime son vereceğim:

Birincisi. Ücret oranında genel bir yükselme, genel kâr oranında bir düşüşe yolaçar, ama geniş anlamında, meta (sayfa 90) fiyatlarını etkilemez.

İkincisi. Kapitalist üretimin genel eğilimi, ücretlerin ortalama standardını yükseltmek değil,

düşürmek yolundadır.

Üçüncüsü. Sendikalar, sermayenin saldırılarına karşı direniş merkezleri olarak yararlı iş görürler. Güçlerini pek yerinde olmayan bir biçimde kullandılar mı, kısmen hedeflerini gözden kaçıırırlar. Aynı zamanda mevcut düzeni değiştirmeye çalışacakları ve örgütlü güçlerini, işçi sınıfının kesin kurtuluşu, yani ücretlilik sisteminin kesin olarak kaldırılması için bir araç olarak kullanmaya çalışacakları yerde, düzenin sonuçlarına karşı gerilla savaşları ile yetindikleri anda da, hedeflerini büsbütün yitirirler. (sayfa 91)

Mayıs sonu ve 27 Haziran 1865 tarihleri
arasında Marks tarafından yazılmıştır.

Ayrı bir broşür olarak ilk kez
1898'de Londra'da yayınlanmıştır.

[Türkçe'ye çevirisi, K. Marks, *Ücret, Fiyat ve Kâr*,
Marks-Engels: *Seçme Yapıtlar, Cilt: II*, s: 37-91,
Birinci Baskı, Sol Yayınları, Temmuz 1977]

[1*] Şimdi artık 100'delik sisteme geçmiş olari İngiliz para sisteminde, eskiden 12 peni 1 şilin, ve 20 şilin de 1 sterlin ediyordu. -ç.

[2*] İngiliz sıvı ölçüsü; 2,90 hektolitreye karşılıktır. -ç.

[3*] İngiliz altın lirası. -ç.

[4*] Soruna şöyle bir değinmek. -ç.

[5*] Yaklaşık 13 litre, yani 1 *quarter*'ın 1/22'si kadar. -ç.

[6*] Gerekli fiyat, zorunlu fiyat. -ç.

[22] Bu yapıt, Marx'ın Birinci Enternasyonalin Haziran 1865 tarihindeki Genel Konsey toplantısına sunduğu rapordur. Marx, bu rapor ile, kendi artı-değer teorisinin temellerini ilk kez kamuoyuna açıklamış oluyordu. Bu rapor, ücret yükselmelerinin işçilerin durumunu iyileştiremeyeceğini ve sendikal eylemlerin işçi çıkarlarına taban tabana karşıt olduğunu iddia eden Enternasyonal üyesi John Weston'un bu hatalı görüşlerine karşı yöneltilmişse de, işçilerin ekonomik mücadelesine ve sendikalara karşı olumsuz bir tavır alan prudonculara ve lasalcılara da ağır bir darbe indiriyordu. Proleterlerin kapitalist sömürücüleri karşısında pasif teslimiyetçi olmaları gerektiği görüşüne kesinlikle karşı çıkmaktadır; bu yapıtlarıyla işçilerin ekonomik mücadelesinin oynadığı rol ve bunun önemi konusunda teorik dayanaklar sağlamış ve bu mücadelenin proletaryanın nihai hedefine, ücretli köleliğe son verilmesi hedefine bağımlı kılınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu raporun elyazması metni muhafaza edilmiştir. Rapor ilk kez 1898'de, Londra'da, Marx'ın kızı Eleanor tarafından, *Değer, Fiyat ve Kâr* başlığı altında yayınlanmış ve eşi Eduard Aveling de bu yayına bir önsöz yazmıştır. Aveling, bu önsöz için, ve başlığı bulunmayan ilk altı bölüm için başlıklar koymuştur. Bu baskıda, ana başlık dışında, bütün bu başlıklar alıkonmuştur. -37.

[23] Geçici Tüzüğün 1865'te Brüksel'de yapılmasını öngördüğü kongre yerine Londra'da bir ön kongre toplanmıştı. -37.

[24] Fransız burjuva devrimi sırasında, 1793 ve 1794'te, Jakoben kongre, bazı metallerin azami fiyatlarını ve azami ücretleri sabitleştirmişti. -45.

[25] *İngiliz Bilimleri İlerletme Derneği* 1831'de kurulmuştur. Marx, burada, bu derneğin iktisat

şubesinin Eylül 1861'de yapılan bir toplantısında W. Newmarch'ın (Marx, bu kişinin adını yanlış yazmıştır) yaptığı konuşmaya değiniyor. -46.

[26] Bkz: Robert Owen, *Observations on The Effect of The Manufacturing System*, London 1817 , s. 76. -46.

[27] Burada 1853-56 Kırım Savaşına değiniliyor .-47

[28] 19. yüzyılın ortalarında, kırsal bölgelerdeki konutların geniş çapta yıktırılması, bir ölçüde, toprak sahiplerinin yoksullar yararına ödedikleri vergi miktarının kendi toprakları üzerinde oturan yoksulların sayısına bağlı oluşuyla açıklanabilir. Toprak sahipleri, kendileri için hiç bir yararı olmayan ama, tarımsal "fazla" nüfus için gene de bir barınak olabilecek bu konutları kasıtlı olarak yıktırmışlardır. -47.

[29] *The Royal Society of Arts*. — 1754'te Londra'da kurulmuş olan bir burjuva eğitim ve hayır derneği. Adı geçen bildiri, John Morton'un oğlu John Chalmers Morton tarafından okunmuştur. -47.

[30] *Tahıl Yasaları*. — Dışardan yapılan tahıl ithalatını kısıtlamayı ya da yasaklamayı amaçlayan Tahıl Yasaları, büyük toprakbeylerinin çıkarlarını korumak üzere konulmuştu. 1838'de Manchesterli fabrikatörler Cobden ve Bright, Tahıl Yasalarına Karşı Birlik adlı bir örgüt kurdular. Bu Birlik, sınırsız serbest ticaret istemini öne sürerek, işçi ücretlerini düşürmek ve toprak aristokrasisinin ekonomik ve siyasal gücünü zayıflatmak amacıyla Tahıl Yasalarının kaldırılması için savaştı. Bu mücadele sonucunda Tahıl Yasaları 1846'da kaldırıldı. -48.

[31] Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, Vol. I, Edinburg 1814, s. 93. -65.

[32] Thomas Hobbes, "Leviathan: or the Matter, Form, and Pover of a Common wealth, Ecclesiastical and Civil", *The English Works*, London 1839, c. III, s. 76. -67.

[33] Burada İngiltere'nin, 18. yüzyıl sonundaki Fransız burjuva devrimi sırasında Fransa'ya karşı başlattığı savaşlara değiniliyor. O sıralar İngiltere'de hükümet tarafından, halkı sindirmek için başlatılmış bir terör hüküm sürüyordu. Örneğin, bazı ayaklanmalar bastırılmış ve işçilerin örgütlenmelerini yasaklayan yasalar çıkartılmıştı. -81.

[34] Marx burada Malthus'un yazdığı bir broşüre değiniyor: *An Inquiry into the Nature and Progress of Rent, and the Principles by Which It is Regulated*, London 1815. -81.

[35] *İşevleri*, İngiltere'de, 17. yüzyılda kurulmuştu. 1834'te Yoksullar Yasasının çıkartılmasından sonra, işevleri yoksullara yapılan tek yardım oldu; bunlar hapisane disiplini anımsatan katı disiplinleriyle ün salmışlardı ve halk tarafından "yoksul bastilleri" diye anılıyorlardı. -81.

..↑

[36] Burada, 1831 yılında kabul edilmiş bulunan On-Saat Yasası üzerine İngiliz parlamentosunda çocukların ve gençlerin çalıştırılmaları konusunda Şubat ve Mart 1832'de çıkmış bulunan tartışmalara değiniliyor. -82.

..↑

[37] *Juggernaut (Jagannath)*. — Hindu tanrısı Krişna ya da Vişnu'nun adlarından biri. Juggernaut Tapınağı rahipleri yığınsal haclardan büyük kârlar elde ediyorlar ve bayaderelerin, tapınakta yaşayan kadınların fuhşunu teşvik ediyorlardı. Juggernaut'a tapınma, inanmışların kendi nefslere eziyet etmelerinde kendilerini öldürmelerinde ifadesini bulan tantanalı dinsel ayinlerle ve aşırı fanatizmle belirginleşmekteydi. Juggernaut'un anısına yapılan yıllık büyük festivalde hacılardan bazıları, kendilerini, putu taşıyan büyük arabanın tekerlekleri altına atıyorlardı. -83.

..↑

[38] 16. yüzyıldan beri İngiltere'de yürürlükte olan *Yoksullar Yasasına* göre, her cemaat, yoksullar için özel bir vergi ödemek zorundaydı. Kendilerine bakamayacak durumda olan cemaat üyeleri, yoksullara yardım dernekleri aracılığı ile karşılıksız yardım görüyorlardı. -86.

..↑

[39] Bkz: Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, Sol Yayınları, Ankara 1975, s. 806, dipnot 70: "Biz burada, gerçek sömürgeleri, serbest göçmenlerin yerleştikleri bakir toprakları ele alıyoruz. Birleşik Devletler, ekonomik anlamda, bugün bile ancak Avrupa'nın bir sömürgesidir. Ayrıca, bu kategoriye, köleliğin kaldırılması ile daha önceki koşulların tamamıyla değişmiş olduğu eski plantasyonlar da girer."

Sömürge ülkelerde toprak, her yerde, zorla özel mülkiyet haline getirildiğinden, ücretli işçiler bağımsız üreticiler haline gelme olanaklarından yoksun kalmışlardı. -88.

..↑

[40] David Ricardo, *On the Principles of Political Economy, and Taxation*, London 1821, s. 476. -88.

..↑
